

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Katedra psychologie Filozofické fakulty

**SMÍŠENÁ PARTNERSTVÍ OSOB
SLYŠÍCÍCH A OSOB SE SLUCHOVÝM
POSTIŽENÍM**

Diplomová práce

Autor práce: Mgr. Kateřina Fleková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

OLOMOUC
2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a všechny použité prameny řádně citovala a uvedla.

V Olomouci 30. března 2011

.....
Mgr. Kateřina Fleková

Děkuji doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. za vedení diplomové práce, PhDr. Mgr. Ivaně Maráškové za odborné konzultace, velmi cenné připomínky a rady.

Poděkování patří také všem zúčastněným ve výzkumu, kteří mi umožnili nahlédnout do jejich soukromí, pracovnícím z Informačního centra o hluchotě v Praze, jež mi poskytly potřebné materiály a cenné kontakty, a také všem dalším, kteří se jakýmkoliv způsobem podíleli na mém výzkumu či podali pomocnou ruku pro vznik této práce.

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 ČLOVĚK SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM	8
1.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ.....	8
1.2 KLASIFIKACE PORUCH SLUCHU	10
1.3 KOMUNIKACE SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH	13
1.3.1 Orální řeč.....	14
1.3.2 Psaná podoba jazyka	14
1.3.3 Odezírání	15
1.3.4 Daktylní abeceda	16
1.3.5 Znakové jazyky.....	17
1.4 NESLYŠÍCÍ V SOCIOKULTURNÍM KONTEXTU	19
1.4.1 Charakteristika minority Neslyšících.....	20
1.4.1.1 Společenské zvyklosti Neslyšících	21
1.4.1.2 Kultura Neslyšících.....	23
1.5 PSYCHOSOCIÁLNÍ ASPEKTY OSOB SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM	25
2 PARTNERSKÝ VZTAH	28
2.1 ZÁKLADNÍ ATRIBUTY UTVÁŘENÍ PARTNERSKÝCH VZTAHŮ	28
2.2 VÝBĚR PARTNERA.....	30
2.2.1 Teoretické principy volby.....	30
2.2.2 Činitelé působící na výběr partnera	32
2.3 MANŽELSTVÍ.....	35
2.3.1 Základní aspekty manželství	36
2.3.2 Vývoj vztahu v čase	39
2.3.3 Manželské neshody a krize.....	40
2.4 PARTNERSKÉ VZTAHY OSOB SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM.....	42
3 RODINA S OSOBOU SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM ...	44
II. PRAKTICKÁ ČÁST	47
4 VÝZKUM	47
4.1 PŘEDMĚT VÝZKUMU A CÍL PRÁCE	47
4.2 METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU.....	48
4.2.1 Metody získávání dat	48
4.2.2 Výběr a charakteristika výzkumného souboru	52
4.2.3 Organizace a průběh výzkumu.....	56
4.2.4 Zpracování dat.....	58
4.3 ANALÝZA DAT	58
4.3.1 Analýza dat oblasti: Partnerství	59
4.3.2 Analýza dat oblasti: Společné soužití	64

4.3.3	<i>Analýza dat oblasti: Konflikty</i>	71
4.3.4	<i>Analýza dat oblasti: Pohled širšího okolí na partnerství</i>	73
4.3.5	<i>Analýza dat oblasti: Děti a výchova</i>	77
DISKUSE		80
ZÁVĚR		84
SOUHRN		87
SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ		89
SEZNAM PŘÍLOH		93

ÚVOD

Mezilidské vztahy nebo také vztahy mezi lidmi se mohou velmi lišit a nabývat nejrůznějších podob od těch špatných přes neutrální až po vztahy velmi dobré, pozitivní či vynikající. Samozřejmě bychom mohli hovořit o širokém spektru vztahů mezi přáteli, spolupracovníky, dětmi, rodiči a dětmi, ale nejdůležitějšími vztahy pro zachování lidského rodu je oboustranný heterosexuální vztah založený na lásce. Lásku, přátelství a zároveň sexuální vztah považujeme za základ manželství nebo trvalého partnerství.

Lidský jedinec potkává během svého života mnoho bytostí opačného pohlaví, které dle subjektivních faktorů shledává vhodnými či méně vhodnými pro navázání harmonického vztahu. Je důležité si uvědomit, že k dobře fungujícímu vztahu je zapotřebí úsilí nejméně dvou lidí. Je třeba do vztahu stále vkládat energii, starat se o něj a vyživovat jej. Mnoho párů se rozchází, protože považují svůj vztah za omyl a jiné se rozcházejí jen pouhým omylem. Konzumní společnost neuznává hodnoty lidského soužití a nepěstuje v partnerech zodpovědnost za vztah. V dnešní době je jednodušší předměty místo opravování vyhodit a koupit raději nové. Tyto tendence byly přeneseny i do oblasti partnerských vztahů.

Je však důležité si uvědomit, že ne pro všechny lidské bytosti je navázání známosti a udržení partnerského vztahu samozřejmostí. Mnozí z nás mají různé překážky, které nám nalezení vhodného partnera brání. Dovolujeme si tvrdit, že partnerské vztahy vznikají spíše mezi lidmi zdravými, ale je třeba zmínit, že ani partnerské vztahy mezi lidmi s handicapem nejsou výjimkou. V této diplomové práci jsme se rozhodli zabývat partnerstvími smíšenými. Takové vztahy, kdy jeden partner je zdravý a druhý s nějakým postižením, se objevují většinou v menším zastoupení. K výběru tématu autorku přivedlo sledování jednoho dílu televizního pořadu TKN (Televizní klub neslyšících), v němž vystupovaly čtyři smíšené páry osob slyšících a osob s postižením sluchu různého

věku a s různou vzájemnou citovou vazbou. Myšlenky, úvahy a sdělení hostů pořadu dovedly autorku k hlubšímu zájmu o tuto problematiku, a to i po odborné stránce.

Tato diplomová práce se pokouší nahlédnout do života několika smíšených partnerských dvojic, kdy jeden z partnerů je slyšící a druhý má těžší vadu sluchu. Snažíme se zde poukázat na to, s čím se partneři ve vzájemném soužití musí vypořádat. Zaměřili jsme se na několik oblastí, se kterými se běžně setkáváme v jakémkoliv jiném partnerském vztahu. Partneři by měli spolu otevřeně komunikovat, být trpěliví, tolerantní, dokázat řešit náročné životní situace, výchovu dětí a konflikty. Učí se o sobě navzájem, poznávají svět toho druhého, rodinu, ale také se vypořádávají s reakcemi a komunikací ve svém okolí. Hlavním cílem této práce je zmapovat specifika smíšených partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením.

Práce je členěna na dvě hlavní části: teoretickou a praktickou. Teoretická část pojednává o sluchu a jeho poškození, psychosociálních aspektech osob s postižením sluchu a minoritě Neslyšících. Nemalou měrou jsme se věnovali aspektům výběru partnera, vývoji partnerského vztahu a manželského soužití. Oblast partnerství jsme se snažili vztáhnout také k problematice osob s handicapem, především sluchovým. Krátce jsme se věnovali také rodinám se sluchově postiženým členem.

Praktická část se zabývá zejména vyhodnocením výsledků vlastní výzkumné činnosti. V úvodu této části vytyčujeme cíle a stanovujeme výzkumné otázky. Dále popisujeme, jakým způsobem byla získávána data, provedení výzkumu a charakteristika výzkumného souboru. V konečné fázi se pokusíme shrnout zjištěná fakta a poznatky. V závěru se pak vrátíme k uvedeným výzkumným otázkám a cíli naší práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ČLOVĚK SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

1.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ

Podobně jako v mnoha jiných vědních oborech panuje také ve vědách zabývajících se osobami s poškozením sluchu z hlediska terminologických vymezení nejednotnost.

Pojem „sluchové postižení“ se používá v odborných kruzích jako zastřešující výraz pro jakékoli dlouhodobé narušení sluchového vnímání. Mnoho odborníků termíny „sluchová vada“, „porucha sluchu“ a „sluchové postižení“ používá jako synonyma. Jiní ale poukazují na odlišnost těchto výrazů. Například Jedlička (2003, s. 447) uvádí: „*Je-li postižení sluchu trvalé, nemluvíme o poruše, ale o vadě sluchu.*“ Autorka práce se však více kloní k rozlišení termínů:

- sluchová vada (porucha) – jedná se o poškození či omezení funkce orgánu, které snižuje kvalitu a kvantitu slyšení.
- sluchové postižení - širší termín, jež v sobě zahrnuje i sociální důsledky poškození sluchu (Potměšil, 2003).

Lidé se sluchovým postižením tvoří nehomogenní skupinu, která v sobě zahrnuje jedince s různým stupněm a typem sluchové poruchy. Do roku 1927 jsme se mohli setkávat v odborné terminologii pouze s pojmem hluchoněmota. Zahrnoval v sobě všechny kategorie sluchového postižení. Později byl nahrazen výrazem neslyšící, který začali používat sami sluchově postižení (Hrubý, 1997). Dnes je slovo hluchoněmý pocíťováno jako hanlivé označení osoby s poruchou sluchu.

V současné odborné literatuře se setkáme s dělením sluchově postižených osob na:

- neslyšící – lidé, kteří se narodili se sluchovou vadou nebo ohluchli předtím, než došlo k rozvoji řeči (prelingválně neslyšící). Jejich slyšení je natolik poškozeno, že nemohou vnímat zvuky mluvené řeči.
- nedoslýchavé – jedinci, jejichž slyšení je poškozeno jen částečně a lze ho úspěšně nahradit elektroakustickými kompenzačními pomůckami.
- ohluchlé - jedinci, u kterých došlo k poškození sluchu na konci vývoje řeči nebo po jeho dokončení.
- s kochleárním implantátem – tj. lidé s poškozeným Cortiho orgánem, ale zachovanou funkcí nervových drah, kteří mají voperováno elektronické zařízení – kochleární implantát, jež jim umožňuje vnímat okolní zvuky (Souralová; Langer, 2005).¹

Z hlediska sociokulturního vnímání sluchově postižených je třeba poukázat na rozdílnost termínů:

- neslyšící – jak bylo výše uvedeno, jedná se o osoby s vrozenou nebo prelingvální hluchotou, jejichž sluchové vnímání je natolik poškozeno, že nemohou slyšet mluvenou řeč.
- Neslyšící – pod toto označení spadají všechny osoby se sluchovým postižením, jejichž primárním komunikačním jazykem je český znakový jazyk, sdílejí společnou kulturu, historii, osudy a problémy. Do této skupiny nepatří pouze osoby neslyšící, ale také lidé nedoslýchaví a ohluchlí, slyšící děti neslyšících rodičů, někteří slyšící tlumočníci znakového jazyka a přátelé sluchově

¹ V odborných literaturách se můžeme setkat ještě se s termínem - osoby se zbytky sluchu (mají zachováno určité množství sluchu využitelného pro vnímání především hlubokých tónů). Dříve se toto označení používalo při zařazování sluchově postižených dětí do škol, bylo však nevyhovující a v současné době se již nepoužívá.

Ke sluchovým poruchám se vztahuje i onemocnění tinnitus (ušní šelesty). Projevuje se slyšením zvuků, které objektivně neexistují. Nemocní je nejčastěji vnímají jako pískání, šumění, bubláni, zvonění apod. Ušní šelesty se ve zvýšené míře objevují u osob s postižením sluchu, nicméně se mohou projevit i u lidí slyšících (Hložek, 1995).

postižených, všichni ti, kteří se ztotožňují s jazykovým a kulturním prostředím Neslyšících (Hrubý, 1997).

1.2 KLASIFIKACE PORUCH SLUCHU

„Sluch je ve fylogenetickém vývoji obratlovců pozdní smysl. Vyvinul se až u živočichů žijících na souši“ (Machová, 2002, s. 153). Přesto má sluch a sluchové vnímání pro člověka velký význam. Sluchem jsme spjati s prostředím, ve kterém žijeme. Sluch nám také umožňuje komunikaci ve společnosti, navazování a udržování vztahů a emoční prožívání.

O sluchové poruchy se zajímá několik vědních oborů, které je také různým způsobem klasifikují. Můžeme mluvit o medicínském pojetí ze strany otorhinolaryngologie, audiologie a společenskovědním z pohledu surdopedie, logopedie a sociolingvistiky. Obě hlediska se však vzájemně prolínají a doplňují a nelze je od sebe striktně oddělit.

Odborná literatura nejčastěji rozděluje sluchové postižení podle doby vzniku sluchové poruchy, podle místa vzniku vady a podle velikosti sluchové ztráty.

Rozdělení podle doby vzniku poruchy:

- *zděděné* (genetické příčiny; hereditární)
- *získané v průběhu nitroděložního vývoje* (prenatální; kongenitální)
- *vzniklé v období okolo porodu* (perinatální)

Sluchové vady získané před ukončeným vývojem řeči nazýváme *prelingvální* a poruchy vzniklé po ukončení základního vývoje řeči označujeme jako *postlingvální* (Jedlička, 2003).

Rozdělení podle místa vzniku poruchy:

Sluchové vady můžeme rozdělit na dvě základní kategorie:

- periferní poruchy sluchu, kam řadíme:
 - *převodní vady* jsou způsobené funkčními a organickými změnami v převodním systému od zevního ucha až po oválné okénko. Bývají charakteristické především poruchou kvantity slyšení. Můžeme o nich říci, že jsou lépe řešitelné než vady percepční.
 - *percepční vady* bývají zapříčiněné poruchou funkce vnitřního ucha, sluchového nervu nebo mozkové kůry. Vykazují se poruchou kvantity i kvality slyšení.
 - *smíšené vady* vznikají kombinací převodních a percepčních vad.
- poruchy sluchu centrálního charakteru jsou způsobené komplikovanými defekty v podkorových a korových systémech sluchových drah. Příznaky centrálních sluchových poruch bývají velmi rozmanité (Souralová, 2005; Šlapák, 1995).

Rozdělení podle velikosti sluchové ztráty:

Podle velikosti sluchové ztráty mluvíme především o ztrátách z hlediska kvantity. Vychází se ze skutečnosti, že zvuky, které obklopují člověka se vyskytují na škále mezi 0 dB až 140 dB², přičemž 120 dB už člověk pociťuje jako bolestivé (Souralová; Langer, 2005).

V roce 1980 stanovila Světová zdravotnická organizace (WHO) mezinárodní škálu stupňů sluchových vad z hlediska ztráty v dB a frekvence v oblastech 500, 1000, 2000, 4000 Hz (v následující tabulce uváděné jako audiometrické ISO hodnoty):

² Pro ilustraci uvádíme: 20 dB tikot hodin – 70 dB bouchnutí dveřmi – 100 dB řetězová pila – 140 dB motor startujícího letadla ve vzdálenosti cca 200 m (Potměšil, 2003).

Tabulka 1. **Stupně sluchového postižení**

(převzato z: http://www.who.int/pbd/deafness/hearing_impairment_grades/en/)

Stupeň postižení	Odpovídající audiometrické ISO hodnoty	Charakteristika	Doporučení
0 – žádné postižení	25 dB nebo méně (lepší ucho)	Žádné nebo jen velmi mírné problémy se sluchem. Jsou schopni slyšet šepot.	
1 – mírné poškození	26-40 dB (lepší ucho)	Jsou schopni slyšet a opakovat slova pronášená normálním hlasem ve vzdálenosti 1 metru.	Poradenství. Možné využití kompenzačních pomůcek (sluchadel).
2 – středně závažná porucha	41-60 dB (lepší ucho)	Jsou schopni slyšet a opakovat slova pronesená zvýšeným hlasem ve vzdálenosti 1 metru.	Kompenzační pomůcky jsou obvykle doporučovány.
3 – závažné poškození	61-80 dB (lepší ucho)	Jsou schopni slyšet některá slova, která jsou křičena do lepšího ucha.	Kompenzační pomůcky jsou potřebné, výuka odezírání a znakového jazyka.
4 – výrazné poškození sluchu, včetně hluchoty ³	81 dB nebo více (lepší ucho)	Neslyší a nerozumí ani výrazně pronášené mluvě (křik).	Využívání kompenzačních pomůcek. Potřebná je další rehabilitace. Odezírání a někdy i znakování jsou nutností.

Stupně 2, 3 a 4 jsou klasifikovány jako zásadní sluchová postižení.

V české současné terminologii bychom o stupni 0 mohli mluvit jako o normálním sluchu, stupeň 1 nazývat lehkou nedoslýchavostí, stupeň 2 středně těžkou nedoslýchavostí a stupeň 3 těžkou nedoslýchavostí.

³ V českém prostředí se ještě operuje s termíny praktická hluchota, kterou vyhláška MPSV č. 284/1995 Sb., již se provádí zákon o důchodovém pojištění, vymezuje jako ztrátu slyšení mezi 71-90 dB. Jedinec není schopen rozumět mluvené řeči ani v těsné blízkosti, rozumí pouze některým sloům. Dále vyhláška definuje úplnou hluchotu odpovídající poškození sluchu více než 90 dB. S tímto typem hluchoty se u sluchově postižených setkáváme výrazně méně často než s poškozením sluchu, které odpovídá praktické hluchotě.

1.3 KOMUNIKACE SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH

Živočišná říše a především lidská společnost je obecně založená na komunikaci. Zvířata i lidé žijí v určitém společenství. Aby soužití pospolitosti probíhalo harmonicky a v souladu, vysílají jednotlivé druhy určité signály, jimiž se dorozumívají. Každé společenství užívá rozlišných komunikačních kódů, kterým rozumí ostatní členové. Komunikace je tedy dorozumívání.

Ke komunikaci s druhými v lidské společnosti užíváme různých prostředků. Nejčastěji se setkáváme s mluveným jazykem, který je typický pro většinu z nás. Tento způsob komunikace je založen na předpokladu, že komunikační partner slyší. Co však jedinci, jimž sluch není dopřán? Sluchově postižení lidé dokáží komunikovat, a to jak mezi sebou navzájem, tak s většinovou společností. Mohou dokonce využívat několika komunikačních prostředků. Každý sluchově postižený jedinec si ke komunikaci vybírá ty z nich, které mu nejvíce vyhovují. A také zde platí, že čím více dorozumívacích prostředků sluchově postižený člověk ovládá, tím více se zvyšují jeho šance na kvalitní a plnohodnotnou komunikaci, a tedy i na zařazení do většinové společnosti.

Mezi základní komunikační prostředky sluchově postižených řadíme:

- orální řeč,
- psanou podobu jazyka,
- odezírání,
- prstové abecedy,
- znakové jazyky.

Existují i další systémy a způsoby dorozumívání sluchově postižených. Často se užívají u kombinovaných postižení. Mluvíme o tzv. alternativních a augmentativních komunikačních systémech (mezinárodní zkratka AAK). Například hluchoslepí používají Lormovu

abecedu, znakování ruku v ruce nebo vpisování tiskacích písmen do dlaně a další.⁴

Z různých komunikačních prostředků si jedinec vybírá vždy takový, který ho nejméně diskvalifikuje z plnohodnotné komunikace vůči svému okolí.

1.3.1 Orální řeč

Orální řeč sluchově postižených bývá specificky změněna ve všech fázích: respirace, fonace i artikulace. Rozdíly v mluvě jsou od běžné populace ovlivněny absencí zpětné sluchové kontroly. Změněná bývá také modulace souvislé řeči a problémy se objevují i v pojmosloví. Jejich hlasitý projev je zvláště výrazný svou monotónností, kolísáním tónové výšky a síly hlasu, vadami ve výslovnosti (audiogenní dyslalie, kopholalie). Nápadná je také jejich slovní zásoba, ve které převažují podstatná jména a slovesa. V menší míře, někdy až zanedbatelně, používají přídavná jména, předložky, zájmena, spojky a příslovce. Mnohdy slova užívají v nesprávných gramatických tvarech a špatné syntaktické struktury (Krauhulcová, 2003).

Při rozvoji mluvené řeči je důležité, jestli sluchové postižení vzniklo v prelingválním nebo postlingválním období, tzn. zda-li došlo ke sluchové vadě před rozvojem řeči, nebo až později. Jako mezník se udává sedmý rok života dítěte, kdy už by měl být ukončen vývoj řeči (Krauhulcová, 2003).

1.3.2 Psaná podoba jazyka

Rozumět psané podobě jazyka, znamená pochopit význam psaného textu a umět vyjadřovat své myšlenky písemnou formou. K tomu, aby si sluchově postižení dokázali osvojit psanou podobu jazyka, nestačí ovládat techniku čtení a psaní, ale je také velice důležité znát významy a rozsahy pojmů a ovládat gramatické systémy jazyka.

⁴ Více se AAK například zabývá Zora Janovcová ve své publikaci Alternativní a augmentativní komunikace (2004).

Hrubý (1997) uvádí několik průzkumů u populace sluchově postižených, ve kterých bylo zkoumáno, jaká je úroveň používání psané podoby jazyka a jaké jsou čtenářské kompetence sluchově postižených. Bylo potvrzeno, že neslyšící i nedoslýchaví v komunikaci málo využívají psanou podobu jazyka a že úroveň čtení a porozumění textu úzce souvisí se stupněm inteligence. Výzkumy také došly k závěru, který uvádí, že je velice důležité rozvíjet jakýkoli jazykový systém u sluchově postižených od raného věku, aby se stačila vytvořit a upevnit centra v mozku, nezbytná pro porozumění syntaxi. Nemůže-li to být řeč mluvená, musí být rozvíjený jiný plnohodnotný jazyk – tedy znakový jazyk.

1.3.3 Odezírání

Odezírání je jedním ze specifických způsobů komunikace sluchově postižených, které slouží především k pochopení promluvy. Využívají jej všechny kategorie sluchově postižených. Avšak měli bychom si uvědomit, že schopnost odezírání není samozřejmou záležitostí, ale *„vyžaduje určitou kombinaci vloh, se kterými se každý z nás narodí. To znamená, pokud předpoklady pro odezírání nemáme, odezírát se nenaučíme...“* (Strnadová, 1996, s. 6). Janotová (1999) uvádí zajímavou skutečnost prokázanou několika průzkumy - schopnost naučit se odezírát vzrůstá asi do jedenáctého roku dítěte, a poté už se nezvyšuje tak rychle, nebo dokonce stagnuje. Z toho vyplývá, že odezírání by se mělo systematicky procvičovat po celý život.

Samotné odezírání je podle Grusové (in Suralová, 2005, s. 17) *„sledování řeči v prostorových dimenzích, které lze chápat jako komplexní čtení:*

- *z pohybů celého těla,*
- *z postoje mluvčího,*
- *ze střídání vzdáleností mezi komunikujícími,*
- *z pauz v řeči,*
- *z odezírání viditelných pohybů mluvidel.“*

Hlásky, které odezíráme, nazýváme kinémy (tvary mluvidel). Odezírání kinémů však komplikuje skutečnost, že jednomu kinému odpovídá několik fonémů⁵. Odezírání není ovlivněno pouze kinémy jednotlivých hlásek, ale i dalšími skutečnostmi jako jsou např. světelné podmínky, vzdálenost a postavení komunikačních partnerů, znalost kontextu, úroveň verbálních schopností ad⁶.

1.3.4 Daktylní abeceda

Daktylní abeceda, známá též pod názvy prstová abeceda, daktyl apod., je dalším ze způsobů dorozumívání neslyšících. Jedná se o vizuálně-motorický systém, který užívá různých poloh a postavení prstů k vyjádření písmen (Krahulcová, 2003).

Daktylní abeceda je známa ve dvou formách - jednoruční nebo obouruční. Jednoruční daktyl se využívá především u malých dětí, které se ho začínají učit okolo třetího roku života jako podpůrnou metodu při výuce čtení a vyvozování hlásek. Postupně se v průběhu druhé třídy učitelé snaží o minimalizování používání jednoruční prstové abecedy. Dospělí sluchově postižení nejčastěji používají obouruční daktylní abecedu, jejíž tvary napodobují verzály české abecedy.

Daktylní abecedy se nepoužívají k tvorbě celých vět, ale ukazují se jimi cizí slova nebo slova, pro která není znám znak, jména, zeměpisné názvy, nebo ve výuce se jimi ukazují flexe českého jazyka.

⁵ Celkově má čeština přibližně 12 kinémů - 5 pro samohlásky (v některých publikacích se udává 8) a 7 pro souhlásky. Některým hláskám chybí kiném úplně (např. h, ch). Některé kinémy jsou sice dobře odezíratelné (např. p, b, m), ale není je od sebe možné rozlišit, protože vizuálně vypadají úplně stejně (Krahulcová, 2003).

⁶ Problematice odezírání se věnuje mnohá odborná literatura. Například jenom autorka Věra Strnadová věnovala odezírání několik publikací: Odezírání jako schopnost (2008), Hádej, co říkám, aneb Odezírání je nejisté umění (1998), Komunikace neslyšících – odezírání (1996).

1.3.5 Znakové jazyky

Znakové jazyky jsou vizuálně-motorické prostředky komunikace, které užívají především Neslyšící. Znakové jazyky jsou plnohodnotné prostředky dorozumívání. Od sedmdesátých let jsou uznány jako svébytné a přirozené lingvistické jazyky především zásluhou amerického lingvisty Williama C. Stokoea. Uznání českého znakového jazyka a tedy i menšiny Neslyšících, která svůj přirozený jazyk používá, došlo až Zákonem o znakové řeči z roku 1998.

Znakové jazyky se v České republice vyskytují ve dvou zcela odlišných variantách. První umělý znakový systém, zvaný znakovaná čeština, zavedli slyšící pro zlepšení dorozumívání s neslyšícími. Znakovaná čeština používá znaků českého znakového jazyka a zasazuje je do gramatického rámce českého jazyka. Znakování je často doprovázeno artikulací. Znakované češtině dobře rozumí především slyšící většina, jelikož se jedná o vizualizovanou podobu českého jazyka. Ale i tak můžeme označit znakovanou češtinu za jakýsi kompromis mezi přirozeným jazykem Neslyšících a vlastním jazykem majority.

Druhým systémem je český znakový jazyk, který je, jak již bylo výše naznačeno, jediným přirozeným jazykem Neslyšících. Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, charakterizuje znakový jazyk takto: „Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní částí trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojitě členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické⁷.“

⁷ Pro lepší pochopení rozdílnosti gramatiky znakované češtiny a českého znakového jazyka uvádíme příklad věty (Hrubý, 1999, s. 69): „Včera jsem byl v kině a za nic to nestálo.“ Ve znakované češtině by byla artikulována stejně a každé slovo v ní by bylo doprovázeno příslušným znakem. V promluvě Neslyšících by vypadala ve formě znaků takto: „Včera“ + „kino“ + „hotovo“ + „grimasa vystihující kvalitu filmu“.

Nejmenší významovou jednotkou znakového jazyka je znak (v českém jazyce slovo). „Znakem rozumíme pohyb jedné nebo obou rukou a prstů. Ruce se často určitým způsobem dotýkají obličeje, hlavy a trupu. Jsou provázeny odpovídající mimikou, která je při znakové komunikaci mnohem důležitější než při komunikaci mluveným jazykem“ (Krahulcová, 2003, s. 63). U znaku rozeznáváme manuální složku (místo tvorby znaku, tvar ruky, orientace ruky a pohyb ruky/rukou) a složku nemanuální (mimika, gestikulace a další nonverbální prostředky). Vzhledem k trojrozměrnosti artikulačního prostoru lze jednotlivé komponenty znaku provádět v jeden okamžik, tj. obě složky existují simultánně (Souralová, 2005).

Laická veřejnost se často mylně domnívá, že znakový jazyk je mezinárodní, tj. univerzálně použitelný v jakékoli zemi⁸. Avšak český znakový jazyk, jak bylo výše uvedeno, je jazyk přirozený se všemi atributy (znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr), vytvářející se mezi českými Neslyšícími. V rámci země můžeme rozlišit i dialekty (tzn. odlišnosti ve znacích nalezneme v Praze, Brně, Olomouci a jinde). Rozdílně mohou vytvářet znaky muži a ženy, starší a mladší lidé, děti ad.⁹

Českým znakovým jazykem mluví lidé řadící se ke komunitě Neslyšících. Nejedná se vždy o rodilé mluvčí tohoto jazyka, kteří se znakový jazyk naučili jako jazyk mateřský – tj. děti slyšící i děti s postižením sluchu, jež se narodili neslyšícím rodičů (uživatelům znakového jazyka) (Hudáková; Táborský, 2008). Mnoho dětí se sluchovým postižením (většinou se udává 90%) přichází na svět do rodin slyšících, jejichž členové se se znakovým jazykem dosud nesetkali. Tyto děti se pak často znakový jazyk naučí až v období základní školní docházky od svých spolužáků ve speciálních školách, někdy také až mnohem později.

⁸ Existuje nadnárodní znakový systém zvaný Gestuno, jímž se tlumočí především oficiální texty (Krahulcová, 2003). Existují i slovníky tohoto jazyka, který je spíše uměle vytvořen podobně jako v orálních jazycích Esperanto.

⁹ Více se lze o této problematice dozvědět v sociolingvisticky zaměřené literatuře – např. Sociolingvistické kapitoly pro tlumočníky pro neslyšící od A. Hudákové a J. Táborského (2008).

1.4 NESLYŠÍCÍ V SOCIOKULTURNÍM KONTEXTU

Každá společnost je ze své podstaty heterogenním „organismem“. Je to způsobeno právě střetáváním jedinců s různými názory, zvyky, zájmy i původem. Jejich vzájemná interakce vytváří jedinečnost lidského společenství. Ale bývá také hlavním důvodem, který vede k problémům uvnitř society.

Podstatné difference existují od pradávna i v české společnosti a vždy také výrazně ovlivňovaly její fungování. Vždyť Česká republika leží v srdci Evropy a často tak byla místem, kde se národnostní a kulturní vlivy setkávaly, mísily a někdy na sebe i tvrdě narážely. Do soudobého vnímání etnických, kulturních ale také zdravotních odlišností nejpodstatněji zasáhly události 2. světové války a také ty po jejím skončení. Odsun německého obyvatelstva z území Čech a Moravy výrazně homogenizoval do té doby značně národnostně, kulturně i politicky rozdílnou českou společnost. Zároveň se po volbách v roce 1948 na dlouho ujal vlády komunistický režim. Obě tyto skutečnosti se rozhodujícím způsobem podílely na formování názorů na jakékoli „odlišnosti“. Česká společnost byla v druhé polovině 20. století vedena k unifikaci jak ekonomické, tak kulturní, a každá odlišnost od požadovaných norem byla považována za nežádoucí. Lidé přestali být zvyklí konfrontovat svůj způsob života s jinými společnostmi, kulturami. Jinakost byla zakazována, tajena, a to se rozhodující měrou projevilo i ve vztahu české společnosti k lidem se zdravotním postižením.

U lidí se sluchovým postižením se celospolečenská netolerantnost vůči jejich „odlišnosti“ projevovala především v neuznání jejich vlastního jazyka a způsobů vyjadřování. Nápravu přineslo až přijetí Zákona o znakové řeči v roce 1998. Od té doby jsou Neslyšící plnoprávnou menšinou, která má svou kulturu, tradice a zvyky.

1.4.1 Charakteristika minority Neslyšících

Jak jsme se zmínili v úvodu, Neslyšící jsou v současnosti považováni za minoritu. Jejich „menšinovost“ je způsobena odlišností systému komunikace, jehož vznik zásadně ovlivnil sluchový handicap. Společný dorozumívací systém (jazyk) je tedy jedním z hlavních prvků, které utvářejí identitu minority. Vágnerová (2002, s. 360) poukazuje: *„Jazyk je součástí sociální identity. Představuje specifický pohled na svět, způsob jeho interpretace, který se odráží např. v obsahu slovníku... Jazyk kóduje typické postoje, způsoby uvažování i řešení problémů... V jazyku je obsažena skupinová identita, a tím i jistota potvrzení sounáležitosti se skupinou.“*

Až v souvislosti s uznáním vlastního jazyka se pak u Neslyšících začaly vytvářet nové a prohlubovat stávající kulturní odlišnosti, a tím i více zvýrazňovat celkové diference vzhledem k většině. Zároveň rostl počet jedinců, kteří se se skupinou, jejím fungováním a postoji plně identifikovali. Bakerová a Paddenová (in Homoláč 1998, s. 143) k tomuto přispívají svou charakteristikou společenství Neslyšících jako *„lidí, kteří mají společné zkušenosti a hodnoty a shodný způsob komunikace mezi sebou a se slyšícími. O tom, zda člověk k takovému společenství patří, rozhoduje především tzv. „postojová hluchota“, tj. skutečnost, že se člověk s daným společenstvím Neslyšících identifikuje a že ho ostatní přijmou.“*

Nejen v České republice bylo vzhledem k životu Neslyšících vždy problematické, že většinová společnost určovala, jak by se Neslyšící měli chovat a nerespektovala jejich identitu. Slyšící se snažili, byť v dobré víře, zakázat znakový jazyk a importovat mezi Neslyšící zvyky a tradice slyšící společnosti. Pro Neslyšící však bylo více než složité tyto zvyky přijmout a pokládat je za vlastní.

Společenství Neslyšících se stále teprve v České republice utváří. Nejčastěji je to v rámci klubů, unií, na různých setkáních a společenských akcích pro Neslyšící. Prostřednictvím těchto organizací i jednorázových akcí se setkávají lidé se stejnými problémy, mohou si

poradit a tady se také vytvářejí určité kulturně-společenské zvyklosti a pravidla života Neslyšících. Tím se menšina Neslyšících do jisté míry osamostatňuje od většinové společnosti a mnohých jejích zvyklostí, což má pro budoucí vývoj a fungování Neslyšících nejen v České republice velký význam.

1.4.1.1 Společenské zvyklosti Neslyšících

Mnohé společenské zvyklosti jsou u slyšící společnosti založeny na sluchovém vnímání a zvukových projevech (zdravení, upozorňování aj.). U sluchově postižených pak tyto zvyky musejí být založeny na funkcích jiných smyslů, tedy především zraku a hmatu. Rozšířením využívání těchto smyslů Neslyšící nahrazují poškozený či chybějící sluch.

Uveďme zde alespoň některé prostředky, které Neslyšící využívají ve společenské komunikaci:

- Sluchově postižení se mezi sebou dotýkají více než běžně slyšící společnost. Získávají si tak pozornost, zaujetí. Nejvhodnější je používat doteky na paži, případně rameno, u mužů na hrudi, důvěrní přátelé si v sedu mohou vzájemně sáhnout na stehna. Je možné dotýkat se i zad, ale pouze v tom případě, že sluchově postižený o nás ví, jinak by takovýto dotek mohl považovat za ohrožení nebo výzvu k agresi.
- Osoby s postižením sluchu se na komunikační partnery dívají častěji a déle, než jak mezi sebou činí slyšící lidé, jelikož vizuální kontakt je nutnou podmínkou pro navázání a udržení rozhovoru. Při komunikaci by měl být udržován oční kontakt po celou dobu rozhovoru. Odvrácení pohledu, případně i otočení těla a hlavy, znamená ukončení komunikace.

- Pokud potřebujeme získat pozornost sluchově postiženého a nejsme v jeho zorném poli, snažíme se jej upoutat mávnutím, světelným signálem (bliknutím světla)¹⁰ nebo požádáme jinou osobu v blízkosti sluchově postiženého, aby ho na nás upozornil. Někdy můžeme i využít dobré vnímavosti vibrací sluchově postižených – např. zabouchat na stůl, pokud se o něj osoba, se kterou chceme komunikovat, opírá, dupnout na podlahu apod.
- Při znakování se neodvracíme od komunikačního partnera bez předchozího upozornění. Pokud tak neučiníme, mohl by se dotyčný urazit. Nepřípustné je chytání za ruce člověka, který znakuje, protože mu tak násilím bráníme v jeho přirozené komunikaci.
- Při vítání (i loučení) je zvykem se se všemi osobně přivítat (rozloučit). Pokud se setkají velmi dobří známí, políbí se lehce na obě tváře.
- Přání dobré chuti k jídlu je projevováno několika krátkými údery klouby prstů do stolu.
- Na kulturních akcích se „tleská“ zdvižením paží a kmitáním prstů.

¹⁰ Pro upozornění stačí jednou bliknout. Při vstupování do pokoje (pracovny apod.), kde se nachází sluchově postižený, krátce dvakrát blikneme světlem, obdobně jako bychom klepali. Pokud se nacházíme v místnosti s více Neslyšícími a potřebujeme je na něco upozornit, několikrát krátce problikneme. Na druhou stranu není vhodné používat světelnou signalizaci příliš dlouho, protože pak by mohla být vnímána negativně.

1.4.1.2 **Kultura Neslyšících**

Kulturní identita Neslyšících, jako sdílená životní zkušenost, úzce souvisí s osobní identitou neslyšícího člověka, která se utváří po celý jeho život. *„Identitou se rozumí pozitivní přijetí sebe sama, svého místa ve společnosti i způsobu, jímž jsme vnímáni a chápáni druhými“* (Kosinová, 2008, s. 41). Kultura ovlivňuje vývoj psychiky i osobnosti člověka a má spojitost s jeho potřebami¹¹.

Kulturou *„...je zpravidla označován systém hodnot, názorů a standardů, které provází myšlení, pocity a chování lidí. Kultura je předávána, vyučována a průběžně se vyvíjí. Mezi nejdůležitější složky kultury Neslyšících patří Znakový jazyk, normální sociální interakce s ostatními Neslyšícími osobami a angažovanost v organizacích neslyšících“* (Potměšil, 2003, s. 183). O těchto složkách již bylo pojednáno výše.

„Velký význam mají pro kulturu Neslyšících také speciální formy umění, jako například pantomima, básně ve znakovém jazyce, vyprávění příběhů neslyšících osob“ (Potměšil, 2003, s. 183). Pokud jde o pantomimické a divadelní soubory působí v České republice divadlo Nablízko, které jako první v Evropě některé své hry začalo stínově tlumočit, tj. každý herec má svého tlumočníka, který pohybově, slovně, mimicky tlumočí roli herce. Jeho základní poetiku tvoří skutečnost, že hrají v malých intimních prostorech, kam se vejde malé množství diváků, a herci mají tak blízko k obecenstvu. Divadlo Nablízko působí především v Praze, v omezené míře se svými představeními vyjíždí také mimo hlavní město. Další divadelní soubor, který hraje převážně pro neslyšící obecenstvo, a většina souboru má vadu sluchu, je brněnské divadlo Neslyším. Tento soubor úzce spolupracuje i s brněnskou JAMU, kde je Ateliér výchovné dramatiky Neslyšících se

¹¹ Podíváme-li se na velké teorie potřeb např. u Murrayho v psychogenních potřebách nalézáme oblast citových vztahů k lidem, výměnu informací či vztah k neživým předmětům – tvoření, v Maslowově teorii zase potřeby lásky a náklonnosti a seberealizace (Plháková, 2005) nebo u Matějčka a Langmeiera potřebu společenského uplatnění a společenské hodnoty.

zaměřením na pohybové výchovné disciplíny. Důležité jsou i pantomimické ansámby jako je například Pantomima S.I.

Zajímavým souborem je Tichá hudba, která pořádá koncerty zpěvu ve znakovém jazyce. Tento soubor působí v rámci občanského sdružení Setkání, které se snaží o tzv. integraci naopak – integrovat slyšící mezi Neslyšící.

Informace o kulturních novinkách, zajímavostech ze života Neslyšících, ale i problémech se mohou sluchově postižení dočíst v několika časopisech jim určených – Gong, Unie, INFO-Zpravodaj, Dotečky, Zpravodaj Českého svazu neslyšících sportovců nebo časopis Můžeš, který se určen všem handicapovaným osobám.

V rámci komunikačních a informačních technologií se mohou sluchově postižení dovédat další zajímavosti, kontakty a informace na webech jako jsou ruce.cz a ticho.cz nebo stránkách jednotlivých unií, klubů, spolků a sdružení. V televizi jsou jim zprostředkovávány zprávy či některé relace (např. Sama doma), které jsou tlumočeny do znakového jazyka, nebo pořad Televizní klub neslyšících. Některé filmy a vysílání bývají také opatřeny skrytými titulky, které jsou „...vytvářeny primárně pro potřeby osob se sluchovým postižením, a obsahují proto mimo jiné i řadu specifických náležitostí, jako je například popis zvuků dokreslující význam děje, indikace mluvěcího mimo záběr, barevné rozlišování hlasů, aby neslyšící diváci poznali, která osoba ve skupině či mimo záběr promluvila apod.“ (Strnadová in Kosinová, 2008, s. 37). Okrajově také vznikají filmy, v nichž ústřední roli hraje a představuje neslyšící osoba (např. Bohem zapomenuté děti), častěji se však s nimi setkáváme ve vedlejších rolích (např. Pupendo).

Závěrem můžeme uvést některé z významných uměleckých osobností, které svou činností a díly ovlivňují a spoluvytvářejí kulturu Neslyšících. V oblasti výtvarných umění jsou známé osobnosti Borise Masníka, spoluzakladatele Studia Bratří v triku, malíře Antonína Kovaříka či Jana Žampacha. Z autorů literárních děl můžeme vybrat například Ladislavu Buberlovou, Elišku Vyorálkovou, Evu Tesárkovou nebo Lumíra Gracu. Bez povšimnutí by neměla zůstat ani jména tři

předních českých tanečnic, jež si získaly celosvětovou proslulost v období první republiky, Mobi Urbanové, Melitty Guthové a Marie Kopecké¹².

1.5 PSYCHOSOCIÁLNÍ ASPEKTY OSOB SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

Skupina osob se sluchovým postižením, jak bylo řečeno výše, je heterogenní skupinou, která v sobě zahrnuje lidi s různou mírou sluchové vady i dobou, kdy ke sluchové ztrátě došlo, a tedy i odlišnostmi ve vývoji.

V České republice žije podle statistického odhadu z roku 2007 přibližně 75 000 osob se sluchovou vadou, z toho má asi 14 tisíc lidí vrozenou ztrátu sluchu¹³. Hrubý (1999) uvádí přibližný počet osob, tj. 7600, které neslyší od narození, nebo u nich došlo ke ztrátě sluchu v období základní školní docházky.

„Vada sluchu a její důsledky jsou nejméně chápaným zdravotním postižením“ (Hrubý, 1994). Počáteční vývoj a projevy sluchově postiženého dítěte se neliší od slyšící populace, proto také dochází ke zjištění poruchy sluchu často až mnohem později. I neslyšící kojeneč

¹² Další výrazné osobnosti se sluchovým postižením uvádí Hrubý v prvním díle Velkého ilustrovaného průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu (1997). Podrobnější a zajímavé informace se lze také například dozvědět v již citované knize Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících od B. Kosinové (2008). Za doporučení stojí i kniha s ukázkami některých literárních textů a výtvarných děl neslyšících autorů Tichý přístav duše z roku 1995 nebo kniha Dívej se, povídám z roku 2007, jejíž součástí je i DVD s osmi texty vyprávěnými ve znakovém jazyce. Zajímavým počinem je také webový Literární koutek Neslyšících (dostupné na: <http://koutek.ruce.cz>), kde mohou neslyšící autoři ukazovat svoji tvorbu.

¹³ V České republice nejsou dostupné přesné statistiky, které by uváděly počty osob s postižením. V roce 2007 bylo provedeno v rámci meziresortní skupiny pod vedením ČSÚ a ÚZIS šetření, které se snažilo objasnit alespoň statistickým odhadem základní informace (počet, vzdělání, soužití, bydlení ad.) o osobách se zdravotním znevýhodněním. Uvedená data pouze ukazují na celkový počet a příčinu zdravotního postižení (vrozené; způsobené – úrazem, nemocí, stářím; jiné), tj. nelze zjistit, které osoby jsou prelingválně neslyšící, nedoslýchavé apod. Dokument je dostupný na: <http://nrzp.cz/dokumenty-odkazy/zajimavosti/statistiky-o-poctech-ozp.html>. Hrubý (1999) v rámci svého zjišťování dospěl k odhadu o celkovém počtu půl miliónu osob se sluchovou vadou, z nichž velkou část tvořily osoby ohluchlé v pozdějším věku. Dále se také pokusil o odhady počtů osob u jednotlivých skupin sluchových vad.

brouká a žvatlá, přibližně však mezi 17. a 26. týdnem ve svých řečových projevech ustává, protože neslyší svůj hlas (Vymlátilová, 2008).

V raném věku je velmi důležité dítěti dokázat zprostředkovat informace z okolního světa a snažit se je zasazovat do souvislostí, aby jednotlivé pojmy nevnímalo odděleně a neztratilo kontinuitu dění. Podstatné je porozumění okolnímu světu, pochopení mezilidských vztahů, motivů a jednání druhých. Dobrých stimulačních podnětů a rozvoji se dostává neslyšícím dětem neslyšících rodičů, jež se od počátku setkávají s jazykovým systémem vedoucím k vzájemnému porozumění, a tak se k nim podstatná sdělení z okolního světa dostávají v citlivém období (Procházková; Vysuček, 2007).

Nedochází-li však k včasnému přísunu dostatečných informací, může docházet i k podnětové deprivaci. Hrubý (1994, s. 6) to až expresivně nazývá „*informačním hladomorem*“. Podstatné poznatky se k dětem dostávají izolovaně, jsou často vázané na konkrétní činnosti a předměty. K rozvoji logických operací a pojmového myšlení tak dochází pomaleji (Vágnerová, 2008). Šedivá (2006, s. 10) upozorňuje na disproporční vývoj kognitivních schopností u dětí se sluchovým postižením, u nichž se složka neverbální rozvíjí „*na úrovni vrozených geneticky daných předpokladů a verbální složka se opožďuje.*“ Sandersová (1988) uvádí, že slabší verbální schopnosti a s tím související komunikační omezení sluchově postižených vycházejí ze dvou příčin – mají jiné základní zkušenosti v důsledku své sluchové vady, a tak vzniká i omezení kontaktu s mluveným jazykem.

Komunikace je prostředkem k sociálnímu kontaktu. U osob, jejichž komunikační dovednosti dosahují nižších úrovní, může docházet k menší častosti i pestrosti sociálních interakcí, tzn. mají méně sociálních zkušeností, a také porozumění jednotlivým sociálním vztahům může být zkresleno (Šedivá, 2006). Nižší sociální zralost sluchově postižených je podle Greenberga (in Potměšil, 1999, 2007, 2010) způsobena jednak nízkou úrovní sociálního chápání (potíže s odhadem následků svého konání, rozpoznání nahodilých, spontánních či úmyslných událostí, neznalost pojmů apod.) a pocitem závislosti

a jeho vývojem (hyperprotektivní přístup rodičů a pedagogů, internátní pobyty od nízkého věku).

Greenberg (in Potměšil, 1999, 2007, 2010) také upozorňuje na obtíže spojené s narušenou schopností sebereflexe, což může zvyšovat egocentričnost dětí, potažmo i dospělých, se sluchovým handicapem. Egocentričnost je vztahována k „*absenci respektování názoru druhých lidí*“ (Potměšil, 2007, s. 73). Aby došlo ke správnému vývoji v oblasti sebepojetí, musí být přítomny tři složky: existence (chápaní vlastní osobní existence i existence jiných lidí a pochopení jejich projevů), potřeby (respekt k potřebám druhých), dedukce (dokázat dedukovat, co si druzí myslí)

Na podkladě nenaplněných komunikačních potřeb, pak může docházet k poruchám v oblasti sociálně-kognitivní, ze kterých Potměšil (1999) vybral „*nejčastěji se opakující*“:

- *impulzivní chování,*
- *nedostatek sebeúcty,*
- *nedostatky ve vývoji empatie,*
- *neschopnost popsat momentální psychický stav týkající se sociálních vztahů,*
- *zjednodušené až černobílé chápání povahových rysů a vlastností lidí,*
- *obtíže v koncepci interpersonálních vztahů.“*

Sussman (in Morgan-Jones, 2001) se zabývá klíčovými charakteristikami neslyšících osob, které upevňují jejich psychické zdraví. Považuje za podstatné kladné přijetí sluchového postižení a pozitivní sebepojetí a sebehodnocení, umět se vyrovnat s negativními postoji vůči své osobě, asertivitu, uplatnění svých komunikačních schopností, pozitivní postoj k pomůckám, jež pomáhají k lepší komunikaci i orientaci v prostředí, socializaci s ostatními lidmi se sluchovým postižením, dokázat se přenést přes mnohá nedorozumění a nedostatečná porozumění pokynům, mít filozofický náhled a smysl pro humor, dokázat se radovat ze života.

2 PARTNERSKÝ VZTAH

Lidé od dávných dob mají tendenci utvářet vztahy mezi sebou navzájem, komunikovat a navazovat citové vazby. Již malé dítě potřebuje úzký kontakt s matkou, a nedostává-li se mu pocitu jistoty a bezpečí vyvolávané blízkým kontaktem pečující osoby prožívá úzkost. Lidé se snaží převážně o vyhledávání vztahů, v nichž by prožívali přátelské přijetí, převažující pozitivní emoce, pocity důvěry, blízkosti, pochopení a spolupráce. Tyto sociální interakce souvisejí s afiliací, jež *„vyjadřuje potřebu člověka navazovat pozitivní a těsné vztahy s jinými lidmi, které mohou mít podobu spolupráce, přátelství či lásky“* (Výrost; Slaměník, 1997, s. 289).

2.1 ZÁKLADNÍ ATRIBUTY UTVÁŘENÍ PARTNERSKÝCH VZTAHŮ

Partnerský vztah nejčastěji vymezujeme jako důvěrný, intimní vztah související s náklonností, blízkostí a láskou. Ke vzniku milostného poměru jsou podstatné určité atributy, z nichž některé dále vymezíme.

Atraktivita se podílí na navázání vztahů, jejich utváření i síle emoční vazby. Lze ji vymezit (Výrost; Slaměník, 1997, s. 294) jako *„ocenění jiné osoby, mající směr (pozitivní či negativní) a intenzitu (hloubku emocionální vazby).“* Prvky atraktivity shledáváme ve fyzické rovině (vzhled) a osobní (vlastnosti, názory, hodnoty, postoje, zájmy, socioekonomické postavení).

Ačkoli při výzkumech většina respondentů neuvádí fyzickou přitažlivost jako důležitý prvek pro rozvoj náklonnosti k druhému, vlastní výzkumy potvrzují opak. Fyzická atraktivita je velmi podstatným atributem k navázání interpersonálních vztahů (Atkinson, 2003). Při setkání s novou osobou nejprve vyhodnocujeme zevnějšek. Prvotní dojmy rozhodují, zda dojde k navázání vztahu. Fyzicky atraktivním

jedincům také bývají přisuzovány mnohé kladné vlastnosti, vyšší inteligence, úspěšnost. S mírou atraktivity souvisí i sexuální přitažlivost. Čím výše je osoba hodnocena atraktivněji, tím více je považována i po sexuální stránce za přitažlivou.

Navázání důvěrného a blízkého vztahu souvisí s intimitou, kterou E. H. Erikson považuje za jeden z hlavních vývojových úkolů mladé dospělosti. Intimita se vyznačuje vzájemným pochopením, sdílením pocitů, zájmem o druhého. Vágnerová (2000) uvádí základní znaky partnerské intimity: sdílení přítomnosti (tělesná i duševní blízkost), potřeba otevřenosti (oboustranná partnerská otevřenost, dát se poznat), vzájemná důvěra a respekt, výlučnost (dotýká se jen nás dvou), sdílení budoucnosti (společné budoucí cíle).

Intimita má spojitost také s attachmentem (citová vazba, připoutání), který se v dospělém partnerském vztahu vyznačuje pocity jistoty, bezpečí, opory a vyhnutí se osamění (Výrost; Slaměník, 2001).

Citový vztah, který se vyznačuje vysokou intimitou, důvěrou, silnou emoční vazbou, intenzivní náklonností, blízkostí, sexuální atraktivitou a touhou, označujeme také pojmem láska. Tento specifický interpersonální vztah má mnoho podob. Jedno ze základních rozdělení popisuje lásku vášnivou (romantickou) a věrnou (partnerskou).

Vášnivá láska souvisí s počáteční zamilovaností, která se vyznačuje silným a prudkým citovým vzplanutím. Na druhou osobu často a intenzivně myslíme, spřádáme si o ní romantické fantazie, ale také prožíváme úzkostné obavy z odmítnutí našich citů (Plhánková, 2005). Partnerská láska se vyznačuje hlubokou emoční vřelostí, důvěrou, pocity zodpovědnosti, tolerance, intimitou a spokojeností. Dlouhotrvající vztah, jenž je založen na věrné lásce, charakterizuje vyrovnané rozhodování a rozdělení povinností mezi členy páru (Atkinson, 2003).

Jednou z nosných teorií, která se láskou zaobírá, je triangulační teorie lásky od R. J. Sternberga. Podle něj lze v lásce rozlišit tři dimenze – intimita, vášně, závazek (oddanost), jež lze uspořádat

do trojúhelníkového modelu. Intimita souvisí s emoční složkou, vášně je motivačním prvkem a závazek se spojuje s kognitivní komponentou (Atkinson, 2003). Kombinací těchto tří složek dochází ke vzniku různých typů lásek. Například romantická láska vzniká spojením intimity a vášně, ale bez závazku. V partnerské lásce převažuje intimita a závazek. Osudová je kombinací především velké vášně a závazku a nízké intimity (Plháková, 2005).

2.2 VÝBĚR PARTNERA

Volba partnera je důležitou iniciační fází na počátku vztahu, který může vyústit v dlouhodobý, mnohdy i celoživotní, svazek. Adekvátní volba při rozhodování má značný vliv na rozvoj vztahu. Na člověka však v průběhu života působí mnoho činitelů, které ovlivňují vývoj partnerů, jejich soužití i kvalitu vztahu.

2.2.1 Teoretické principy volby

Duplikační teorie

Duplikační teorie vyvstávají z rodičovského a sourozeneckého principu.

Rodičovský princip – vychází z psychoanalytických teorií, kdy se jedinec při volbě partnera vzdává rodiče opačného pohlaví jako sexuálního partnera. Při výběru nového partnera pak preferujeme určité vlastnosti a projevy chování, které mají podobu s projevy vlastního rodiče (Hargašová; Novák, 2007).

Sourozenecký princip – vyplývá ze zkušeností se sourozencem opačného pohlaví a pozicí v sourozeneckých konstelacích. Podle této teorie, kterou se zaobíral W. Toman, lépe zvládneme soužití s partnerem, který měl v dětství komplementární pozici k naší vlastní – tj. muž, který je starším bratrem sestry si bude lépe rozumět s dívkou, jež je mladší sestrou bratra (Vágnerová, 2000).

Teorie komplementarity a podobnosti¹⁴

Teorie podobnosti – vychází z principu volby partnera na základě podobných znaků. Lidé často skutečně volí osoby patřící ke stejné sociální vrstvě, obdobného vzdělání, podobných zájmů. Souvisí to často s místem setkání (škola, pracoviště, bydliště). Vágnerová (2000) uvádí zjištění J. Alana. Podle něj vyšší sebehodnocení zvyšuje pravděpodobnost výběru partnera na základě vzájemné podobnosti.

Teorie komplementarity – pracuje s názorem „protiklady se přitahují“. R. Winch, zdůrazňoval výběr na základě dominance a submise (Hargašová; Novák, 2007), což může (Vágnerová, 2000) usnadňovat kooperaci, stejně jako aktivita – pasivita, labilita – stabilita ad. Výrazné odlišnosti ale také mnohdy mohou znamenat i zátěž pro partnery.

Mursteinova S-V-R teorie

Při výběru partnera se uplatňují tři stádia, která působí v následném sledu. První fáze je podnětná (S), partner působí svou atraktivitou ve vzhledu a chování. Význam stimulu závisí na dané situaci. Pokud je zjištění prvních podnětů pozitivní, přechází se k dalšímu stádiu hodnot (V). Partneři si v této fázi při bližších setkáních vyjasňují podobnost zájmů, hodnot, postoje, životní styl ad. Zjistí-li výrazné rozpory, rozcházejí se. Ve třetí fázi hraje úlohu kompatibilita rolí (R). Partneři zjišťují, zda bude docházet v pokračujícím vztahu k uspokojování jejich potřeb a jsou schopni zastávat vzájemně se doplňující role. Uplatňuje se při tom princip podobnosti i komplementarity. Ve všech fázích dochází k oboustranným vyrovnaným výměnám (Kratochvíl, 2009).

Lewisova teorie formování partnerské dyády

Lewisovo pojetí formování vztahu vychází z postupného vývoje a rostoucí kvality vztahu. Formuloval šest etap procesu: 1. Nejprve

¹⁴ Volbou partnera na principu homogamie a heterogamie se více např. zabývá P. Šmolka ve své publikaci Výběr partnera z roku 2005.

dochází k utvoření páru na podkladě vnímaných podobností. 2. Následuje dosažení párového raportu, tj. pozitivní akceptace vztahu a sebepotvrzování prostřednictvím druhého. 3. Dochází k prohloubení otevřenosti komunikace. 4. Utvářejí se dohody o rolových očekáváních a uspokojování potřeb. 5. Partneři dosahují funkční komplementarity rolí. 6. Na závěr dochází k procesu krystalizace, která utváří partnerskou identitu při zachování vlastní identity – tj. vědomí „My“ (Hargašová; Novák, 2007; Plaňava, 2000)¹⁵.

2.2.2 Činitelé působící na výběr partnera

Volbu životního partnera ovlivňují různé vnější i vnitřní faktory. Společenství a jeho kultura ukazují na preferovaný ideál párového soužití, na tradiční představy o vztahu. Při rozhodování působí také biopsychosociální odlišnost muže a ženy. Rozdíly jsou primárně dány pohlavními znaky. Postupně pak dochází k rozvoji pohlavní identity a rolí, jež člověk zastává. Jinakosti by měly vést ke spolupráci a komplementaritě mezi oběma členy páru.

Sociální zkušenosti nabývá jedinec vlivem sociálního učení a prostředí, v němž se pohybuje. V primárních rodinách se budoucí partneři setkávají se silnými identifikačními zdroji, jimiž jsou rodiče. Výše uvedená duplikační teorie vychází při výběru partnera z principu podobnosti se svým rodičem opačného pohlaví. Může se však objevovat snaha vybírat si partnera, který naopak bude představovat protipól rodiče. Pro mladé páry jsou vzorem vztahy rodičů v oblastech komunikace, řešení konfliktů, uspořádání volného času a povinností v domácnosti. Šípová (in Kratochvíl, 2009, s.16) v rámci výzkumu zjistila, že „*model rodiny rodičů určuje v hlavních obrysech model rodiny,*

¹⁵ Zakladatel české matrimonologie M. Plzák přistupoval k výběru partnera na principu racionality a emocionality, přičemž racionální volbu považoval za společensky ideální, jelikož jedinec volí s ohledem na společenské poslání rodiny. Uprostřed mezi oběma krajními způsoby výběru, pak zmiňuje tradiční přístup, jež je vyústěním obou výše zmiňovaných hledisek. Podstatné jsou pro volbu partnera v dlouhodobém vztahu hodnoty manželství – estetická (krása), ekonomická (ekonomické zařazení), osobnostní (vzdělání, zájmy, povaha, pracovitost ad.), biologická (zdraví, věk), erotická (potence, přitažlivost) (Plzák, 1970, 1989).

„*kteřou dítě vytvořít*“. Pravděpodobně více harmonické soužití vznikne u jedinců, jejichž modely rodin jsou si blíží. V odborné literatuře se zmiňuje podobný vliv i sourozeneckého principu.

Individuální preference jednotlivce mají důležitou roli v rozhodování o partnerovi. Mlčák (1996, s. 17) upozorňuje na vědomé a nevědomé aspekty, z nichž může vystupovat možný „...*nežádoucí rozpor mezi tím, jakého partnera by si chtěl jedinec vědomě zvolit na základě určitých povahových vlastností a jakého partnera si reálně volí*“. S tím souvisí i různá očekávání o vztahu s druhou osobou. Naplní-li se expektace, prožívá jedinec celkové pocity životní spokojenosti a naplnění¹⁶.

V době seznamování sehrává vliv aktuální motivace jedince pro vznik partnerství. Vágnerová (2000) zmiňuje větší otevřenost k novému vztahu v určitých životních fázích – např. po svatbě kamaráda, po rozchodu, po získání určité společenské pozice aj. Pokud je delší dobu neuspokojena potřeba blízkého citového vztahu, může se okruh přijatelných osob pro partnerství rozšířit (Člověk slevuje ze svých požadavků na potencionálního partnera.).

Volbu životního partnera ovlivňují i předchozí milostné poměry. Do nového vztahu přenášíme dřívější zkušenosti. Někdy je vhodné zamyslet se nad tím, jaké jedince člověk přitahoval a kteří lidé v něm vzbuzovali zájem a úvahy o možném vztahu.

Zajímavým prvkem při výběru jsou místa a možnosti seznámení. Šmolka (2004, s. 14) prezentuje „*pravidlo 5 x 20*“, které uvádí vždy 20% osob, jež se seznámí ve školním prostředí nebo při studiu, další v zaměstnání, jiní při zájmových aktivitách, někdo potká životního druha v okruhu přátel, rodiny nebo při cestování. Posledních dvacet procent pakt tvoří seznámení prostřednictvím seznamovací inzerce, akcí nebo agentur.

¹⁶ Kratochvíl (2009) humorně pojal a sestavil obecná očekávání žen a mužů v manželství vždy po čtyřech bodech ke každému pohlaví: ženy – POPO (posedět a popovídat), DUPO (duševní porozumění), VYPO (vycítit, co žena potřebuje), VYCE (vyjadřovat lásku celým svým životem); muži - UU (uvařeno, uklizeno), SEZA (sex, kdykoliv se mu zachce), OSTA (obdiv stále), NESTA (nezatěžovat starostmi).

Většina partnerských vztahů u nás vzniká dyádou vrstevníků. Muž bývá o dva roky starší než jeho partnerka. Bez obtíží bývá i vztah, kde věkové rozpětí osob ukazuje na rozdíl deseti let (Muž bývá častěji starší.). S většími problémy se odborníci neshledávají ani u vztahů, kdy bývá žena přibližně o dva roky starší. Jiné věkové rozdíly jsou již pro soužití náročnější a vyžadují větší dávku tolerantnosti a přizpůsobení. „Věk není jen biologická kategorie, s věkem souvisí i životní styl, hodnoty, zájmy, volba přátel a mnohá jiná úskalí“ (Šmolka, 2004, s. 24).

Existuje i mnoho dalších vnějších faktorů, které se mohou podílet na výběru partnera – problémový předchozí vztah, děti z minulého partnerství, neporozumění si s rodiči partnera, vztah na velkou vzdálenost, velmi odlišné intelektuální, etnické, náboženské, sociální a ekonomické atributy partnera aj.

Závěrem uvedeme ještě charakterové rysy partnera, které jsou žádoucí pro vytvoření harmonického vztahu. Jedním z nich je tendence k osobnímu růstu. Má-li člověk zájem na sobě pracovat, přemýšlet o sobě i druhých, uvědomovat si své motivy jednání i důsledky svých činů, dokáže být otevřený vůči světu, vzdělávat se a mít adekvátní sebereflexi, umí se pak poučit z minulosti, smysluplně prožívat přítomnost a připravovat se na budoucnost. Takový člověk má zájem i po sebezdokonalování. Dalším z rysů je emocionální otevřenost, kdy umíme sdělovat druhému jasně své pocity. S tím souvisí i schopnost empatie. Důležitá je také osobnostní zralost jedince, zodpovědnost, přijetí povinnosti, čestnost, adekvátní sebepojetí, schopnost efektivně řešit problémy a pozitivní přístup k životu (Mlčák, 1996).

2.3 MANŽELSTVÍ

Vyústěním mnoha mileneckých poměrů je institucionalizovaná forma párového vztahu – manželství. Manželství se v průběhu staletí vyvíjelo a procházelo mnoha sociokulturními proměnami. Současná česká právní úprava (zákon č. 94/1963, o rodině) definuje manželství jako „...trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem“. Manželství lze v našich podmínkách uzavřít pouze mezi jedinci opačného pohlaví. Plzák (1988, s. 18) stručně charakterizuje manželství jako „soubor společných činností partnerů, jež jsou nezbytné, aby manželství fungovalo“.

V současné době klesl počet manželských svazků oproti letům minulým. Trendem se stává nesezdané soužití, které však mnohdy naplňuje charakter manželského svazku. Bartušková a Vítěčková (2010) uvádějí závěry svých výzkumů, z nichž vyplývá, že sňatek je pro mnohé zbytečnou formalitou, mají obavy ze zhoršení vztahu, přetrvává u nich zklamání z předchozího vztahu. Mohou mít také špatné zkušenosti ze svého okolí nebo rozvodu rodičů. Nemalou roli mnohdy hraje finanční náročnost celého obřadu a následné hostiny. Některé ženy se také nechtějí vdávat v době těhotenství. Po narození dítěte jim přibudou jiné starosti. Důležitost sňatku se tak odsouvá. Mnohé páry však nesezdané soužití nepovažují za celoživotní strategii a pro možnost sezdání si nechávají „otevřené dveře“ např. z důvodů právních a praktických záležitostí, tlaku okolí a rodiny, naplnění romantických představ nebo i kvůli dítěti před nástupem do školy.

Vágnerová (2000) podotýká, že manželství uspokojuje psychické potřeby, jako jsou:

- Potřeba citové jistoty – může být více upokojena vědomím úředního potvrzení, zvyšuje se i pocit sounáležitosti (stejně příjmení a bydliště).

- Potřeba seberealizace – manželství může představovat splnění určité sociální normy. Mladí manželé se pak začleňují do určité sociální struktury.
- Potřeba otevřené budoucnosti – sezdaní lidé plánují budoucnost a další cíle. Mají představu o svém dalším životě a chtějí ji naplnit.

Role manželů nejsou v současné době tak tradičně vyhraněné, jak tomu bývalo v minulosti. Současní partneři si obsahy svých rolí utvářejí podle vlastních představ a domluv. Jejich očekávání vycházejí ze zkušeností v původní orientační rodině nebo nejbližšího okruhu přátel rodiny a také z ideálu, kterému by se chtěli přiblížit (Vágnerová, 2000).

Funkční manželství by mělo dokázat „adekvátně plnit určité vývojové úkoly, a to z hlediska jedinců – členů rodiny, jakož i rodiny jako celku (systému)“ (Plaňava; Rajmicová; Blažková, 2003, s. 385). Autoři dále podotýkají, že funkční manželství se vyznačuje manželskou spokojeností, jež vyplývá z bilancování reálné situace a osobní expektace. Spojenost s délkou manželství postupně klesá. Ženy bývají v manželství méně spokojené než muži. Mívají často mnohem větší očekávání, nároky a více se angažují v manželství i rodině. Častěji také bývají přetíženy požadavky na práci a domácnost. Vzniká u nich možnost větších frustrací, které poté vyplynou k žádosti o rozvod (Matoušek, 2003). Zvýšení spokojenosti je spojeno se zlepšením vzájemné otevřené komunikace a projevování si svých citů (Plaňava; Rajmicová; Blažková, 2003).

2.3.1 Základní aspekty manželství

Spokojené dlouhodobé manželské soužití staví především na vhodném výběru partnera, vzájemné komunikaci, sexuálním soužitím, způsobu nakládání s rodinnými příjmy, uspořádáním domácích prací, způsobu trávení volného času a výchově dětí.

Podstatnou složkou manželského soužití je vzájemná komunikace, která by měla být oboustranně otevřená. Kratochvíl (2009) rozděluje komunikaci v manželství na běžné povídání, které může přecházet od roviny neutrální, přes pozitivní až k negativní. Běžné povídání podporuje vzájemné porozumění. Další rozhovory mezi manželi se dotýkají problémů (více viz následující kapitola 2.3.3). Důležitým se v komunikaci mezi partnery jeví i tzv. bytostný rozhovor, při němž dochází k sebeodhalování, sdělení důvěrných informací o sobě a svých myšlenkách či emočním prožívání.

Jedním ze zdrojů rozporů mezi manželi v oblasti sexuálního soužití mohou být odlišné požadavky na frekvenci pohlavního styku, místo uskutečnění, formy a variace. Zdroji potíží může být např. odlišná apetence, vzrušivost, ale i okolnosti týkající se přípravy, dohry a doby trvání pohlavního styku (Kratochvíl, 2009). S délkou trvání manželství častost koitů postupně klesá. Odborníci doporučují se na frekvenci či konkrétních dnech dopředu domluvit a pravidelně je uplatňovat.

Jednou z dohod o uspořádání je rozdělení příjmů a výdajů manželů, potažmo rodiny. Manželé se musejí domluvit na rozdělení peněz na provoz domácnosti, nákupu jídla, ošacení a případně mít ušetřené nějaké peníze, které je investovat do vybavení domácnosti nebo na dovolenou či jiné volnočasové aktivity. V praxi se nejčastěji setkáváme s dvojitým uspořádáním finančních úmluv – jmění obou manželů existuje v jedné společné pokladnici a nebo každý z manželů disponuje svou částkou peněz a jsou vzájemně dohodnuti, kdo co bude platit.

Dalším aspektem je distribuce povinností manželů v domácnosti. V české společnosti je silný tradiční pohled na rozdělení rolí – muž vydělává peníze a zajišťuje ekonomickou a technickou sféru rodiny, žena se stará o domácnost a děti. Tento postoj přetrvává i tam, kde pracují oba partneři a kde je rodina závislá na dvou platech. Plaňava (2000) uvádí, že až 80% domácích prací zastává v rodině žena, ale 85% žen se domnívá, že by domácí práce měly být rovnoměrně rozděleny

mezi partnery, stejný názor zastává 65% mužů (Tuček, 2000)¹⁷. V některých manželstvích žena vykonává a řídí většinu domácích prací a partner jí pomáhá.

Důležité je zajistit rovnováhu trávení volného času obou partnerů společně a časem tráveným každým zvlášť. Pro funkční manželství je vhodné, když každý z partnerů má svoje vlastní hobby, kterému se věnuje bez svého druhu. Kratochvíl (2009) rozděluje čas na dobu, kdy se manželé nacházejí blízko sebe v prostoru, ale každý z nich se zabývá jinou činností. Podstatné jsou i chvíle, kdy se manželé věnují nějaké aktivitě společně. Pospolu také tráví čas při řešení problémů nebo při sporech.

Vztah k dětem a výchova jsou nedílným aspektem manželského soužití. Velmi časté manželské rozpory se týkají výchovných metod a stylu vedení. Rozdílné názory obou manželských partnerů je možné dítěti prezentovat, avšak mělo by vždy dojít k dohodě, jež jasně určuje dítěti instrukce pro jeho chování (Kratochvíl, 2009). Další neshody mezi manželi se objevují v hodnocení plnění školních povinností dětí, způsobu trávení volného času potomka, nebo také jeho pomoc v domácnosti či v chování na veřejnosti (Mlčák, 1996). Pro řešení neshod někdy bývá vhodné rozdělení kompetencí na určité oblasti, v nichž má každý z manželů rozhodující slovo. Podstatná je však vzájemná dohoda, opora i přístup při výchově dětí.

¹⁷ Mladí partneři mívají zpočátku relativně vyvážené práce v domácnosti. Po narození dítěte se ve většině rodinách situace mění a žena přejímá zodpovědnost za většinu prací v domácnosti, po jejím návratu do zaměstnání se situace nezmění (Tuček, 1998).

2.3.2 Vývoj vztahu v čase

Stejně jako se v průběhu života vyvíjí jedinec, u kterého dochází k nejrůznějším změnám, můžeme i v manželské dyádě zaznamenávat proměny vztahu. Romantické hledisko vztahu se postupně přesouvá k jeho realističtějšímu pojetí. Dochází i ke změnám v sociálních vztazích obou manželů. Četnost kontaktů s přáteli se postupně snižuje a do popředí vstupují potřeby rodiny. Směrem k původní orientační rodině se vymezují hranice soukromí a vzájemný kontakt (Vágnerová, 2000).

Pro lepší přehlednost můžeme rozdělit vývoj vztahu do několika stádií:

Mladé manželství – zahrnuje období postupné adaptace na společné soužití i novou roli. Mnohdy jsou zpočátku partneri ještě bezdětní a jejich společná zaměřenost se vztahuje spíše k zajištění společného bydlení. Někteří si také dokončují svojí kvalifikaci a přijímají i profesní roli. Dochází k vyrovnávání párové i individuální identity. K určité stabilizaci nových životních podmínek dochází přibližně po 4 letech (Vágnerová, 2000). V některých manželstvích také dochází k narození dětí a přijetí rodičovských rolí.

Manželství středního věku – nastává přibližně mezi 10 až 25 lety od sňatku. Sami manželé se nacházejí ve věku od 30 do 45 let. Oba manželé mají určité společenské postavení. Rodina bývá ekonomicky zabezpečena. Jejich potomci již docházejí do školy, některé děti se už také mohou připravovat na svou profesní dráhu (Kratochvíl, 2009).

Manželství zralého věku – se udává po 25 letech od sňatku. Sami manželští partneri se nacházejí v období pozdní dospělosti. Jedná se o dobu vyvrcholení pracovního uplatnění a odchodu do důchodu. Děti rodičů již zakládají vlastní rodiny. Manželství zralého věku obnáší mnoho změn v rodině i osobní rovině. U některých partnerů může docházet k pocitu „zavírání dveří“ a mají tendenci udělat zásadní změnu. V jiných párech starší člověk svého partnera převážně

akceptuje, bývá více tolerantnější a méně náročný než v dřívějších letech (Vágnerová, 2000).

Manželství ve stáří – jedná se převážně o stabilizovaná partnerství, kde partneři se stávají sobě navzájem oporou při prožívání mnohých životních zátěží. Objevují se obavy ze ztráty životního druha. Vztahy k vnoučatům jsou pak obohacením jejich vlastního života (Kratochvíl, 2009).

V rámci vývoje vztahů lze i vymezovat druhá manželství, která vznikají po ovdovění nebo rozvodu.

2.3.3 Manželské neshody a krize

V průběhu každodenních kontaktů a prožívání denní zátěže se mezi partnery objevují různé spory, hádky a konflikty. Rozmanité vady mezi partnery jsou přirozenou součástí života, někdy mohou přinášet i pozitivní změny (Strong; DeVault; Cohen, 2007).

Manželské spory se dotýkají věcně vyjádřených problémů a jejich konkrétních řešení. Manželské hádky se naopak vztahují k problémům, jež jsou vágně vymezené, často jen intuitivně pocíťované. Hádky mají afektivní náboj. Při sváru se snaží jeden druhého porazit či devalvovat (Mlčák, 1996). Jednotliví členové k tomu využívají čtyři různé zdroje moci: legitimita (přesvědčení o své převaze a právu – např. „hlava rodiny“), peníze (ekonomická síla – „Já tady vydělávám a ty mě budeš poslouchat.“), fyzické násilí (od mírných forem až po trestné činy) a lásku (citové vydírání - „Kdybys mě měl skutečně rád, tak...“) (Strong; DeVault; Cohen, 2007).

Z jednotlivých neshod se může postupně rozvinout konflikt, při němž se frekvence hádek zvyšuje a zasahuje všechny složky partnerského soužití.

V průběhu trvajících manželství se mohou vyskytnout vývojové krize manželství. V odborných literaturách se uvádějí dvě typická krizová období.

- *První vývojová krize* se vyskytuje přibližně mezi třetím a sedmým rokem trvání vztahu a trvá při dobrém vyřešení asi jeden rok, mnohdy i déle. Krize se může objevit i bez vážnější vnější příčiny. Postupně mezi manželi narůstá pocit nespokojenosti, objevují se názorové rozpory, stupňují se hádky a výčitky, vzrůstají pocity zklamání. V tomto období se manželům spíše doručuje zaměřit se na řešení praktických problémů a větší realizaci v rámci vlastních zálib a nadále se snažit o otevřenou a konstruktivní komunikaci.
- *Druhá vývojová krize* nastává po 17 až 25 letech manželství. Bývá méně hluboká než krize první, délka trvání je obdobná. Na jejím vzniku se podílí vývojové psychické i fyzické změny – klimakterium ženy, odchod dětí z domova, nemoci, odchod do důchodu, ubývání síly, fyzické proměny těla ad. Pro zvládnutí druhé vývojové krize je doporučováno zaměřit se na hledání společné zábavy, cestování, objevování nových věcí a zážitků (Plzák in Kratochvíl, 2009).

Nezdaří-li se krizové situace vyřešit, postupně slábne motivace k udržování manželského svazku. Může docházet k nárůstu averze a nepřátelství vůči svému partnerovi. Nastává rozvrat komunikace. Někdy může vzniknout až odpor vůči svému druhovi. V této situaci pak jeden manželů navrhuje obvykle rozvod.

2.4 PARTNERSKÉ VZTAHY OSOB SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

Partnerské vztahy jsou podstatné sociální vztahy, v nichž kromě uspokojení v intimní oblasti dochází i se získáním partnera u osob s postižením k potvrzení normality, tj. úspěšného začlenění do společnosti (Vágnerová, 2008).

Specifické problémy při utváření vztahů u lidí s handicapem souvisí s představami o partnerství a partnerovi, a jaké jsou reálné možnosti takové vztahy navázat. Představy o budoucím partnerovi souvisí s věkem jedince. U mladších lidí převažuje důležitost fyzické atraktivity a přání mít zdravého partnera nebo alespoň s lehčí formou postižení. V průběhu vývoje dávají postižení přednost osobám se stejným handicapem, jelikož u něj mohou najít větší pochopení pro své problémy (Hadj-Mousová, 2004). Vágnerová (2008, s. 186) upozorňuje i omezenější možnosti získání partnera, pro něhož by byl postižený přijatelný, jelikož *„určitou překážkou se stává skutečnost, že postižení je dominantním znakem identity, která překrývá gender (pohlavní) roli.“*

Častěji se setkáváme s partnerstvími postižených osob, kde jsou oba jedinci stejně či podobně postižení. Není to způsobeno jenom zájmem o partnera, s nímž mohou sdílet společnou problematiku, ale také možnostmi seznámení. Handicapovaní se znají ze speciálních škol, různých akcí či společenských aktivit zaměřených na osoby s podobným postižením.

Trvalost těchto svazků bývá také mnohem větší a nedochází u nich tak často k rozpadu manželství jako u intaktní populace. *„Strach ze samoty a vědomí omezených šancí získat nového partnera působí jako stabilizující faktor“* (Vágnerová, 2008, s. 187).

Gotthardt-Pfeiff (1990) uvádí závěry šetření z Německa, jehož se účastnilo 54 párů osob se sluchovým postižením. Autorka zmiňuje až 86% soudržnost partnerství, které se nerozpadly. Většina partnerů se seznámila na různých akcích, které byly pro sluchově postižené pořádány, nebo měli o sobě povědomí ze školy. Nemalá část se také

seznámila v klubech nebo spolcích, kde se osoby se sluchovým postižením sdružují. Většina manželství byla uzavřena po roční až čtyřleté známosti a před svatbou 70% osob nežilo ve společné domácnosti. Autorka se okrajově dotýká i smíšených manželství osob slyšících a s postižením sluchu. Poukazuje na nedostatečné údaje o těchto partnerství a spíše ojedinělost takovýchto svazků. Dále ještě uvádí data americké studie ze šedesátých let, podle níž mělo 5% neslyšících mužů s vyšším vzděláním za partnerky slyšící ženy. 8,7% procent žen s prelingvální ztrátou sluchu bylo provdáno za slyšící partnery. Autorka také zmiňuje přání sluchově postižených získat slyšícího partnera, který by jim mohl pomoci poznat a pochopit svět slyšících. Navíc je jejich zájem o slyšícího partnera posilován představou usnadnění výchovy dítěte a narození zdravého slyšícího potomka.

V České republice nalézáme zmínky o sluchově postižených partnerstvích v antropologické studii Jitky Sinecké. Autorka se ve svém výzkumu snažila zjistit, zda neslyšící vykazují znaky subkultury. Za tímto účelem bylo osloveno 100 osob se sluchovým postižením. V závěrech uvádí 80 – 90% odhad vzájemné sňatečnosti mezi sluchově postiženými osobami. Většina partnerů se seznámí v klubech nebo stacionářích pro sluchově postižené nebo na rozličných kulturních celorepublikových či zahraničních akcích pro ně pořádaných.

3 RODINA S OSOBOU SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

Rodina je jedním z nejstarších společenských uskupení několika lidí. Považujeme ji za základní jednotku society, jež člověku, *zprostředkuje vrůstání do jeho kultury a společnosti*“ (Matoušek, 2003, s. 9). Rodina je pojmem známým a blízkým, přesto není jednoduše uchopitelná a popsitelná. Můžeme na ni nahlížet skrze různé obory a tedy ji i mnoha způsoby charakterizovat. Rodinu lze chápat *„jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmaňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i celé společnosti“* (Dunovský; Kovařík, 1999, s. 91).

Rodina je důležitým prostředím, kde se dítě učí prvnímu jednání ve společenském styku, získává důvěru k sobě samému, kde se formují modely chování, dochází k předávání a interiorizaci norem, k identifikaci, socializaci, formování vlastní osobnosti a učení se své roli (Šulová, 1998).

Narodí-li se rodičům postižené dítě, dochází v rodině k proměně její sociální identity (Vágnerová, 2008). Postižení jednoho jedince ovlivňuje ostatní členy rodiny. Postupně se mění životní styl a denní režim rodiny, dochází ke změnám rituálů, zvyků a způsobů komunikace. Mění se vztah k širší společnosti. Postižení má vliv i na úvahy o budoucnosti.

Zjištění postižení dítěte zasahuje i manželský vztah rodičů – vzájemné vazby se mohou posilovat nebo naopak může dojít k jejich rozpadu. Rodiče v období konfrontace s diagnózou procházejí fází, kterou Vágnerová (2008, s. 165) označuje *„krize rodičovské identity“*. Jedná se o reakci na zjištění odlišnosti dítěte a jeho možné životní

perspektivy. Postupně rodiče zpracovávají a akceptují jinakost svého dítěte a snaží se zaujmout realistický postoj k jeho aktuálním i budoucím možnostem vývoje.

Děti s poškozením sluchu vyrůstají až v 90% případů v rodinách slyšících osob. Rodiče se o postižení sluchu svého dítěte často dozvídají až v době, kdy nedochází k dostatečnému vývoji řeči. Při zpracování nové situace musejí přijmout především jiný způsob komunikace s dítětem, než doposud byli uvyklí, tj. jen orální řeči a sluchem. U dítěte se ztrátou sluchu bude potřebné více využívat komunikace rukama a pomocí těla a zvyknout si na nutnost stálého očního kontaktu při sdílení informací. Je nutné trpělivě věci vysvětlovat a pomoci se dítěti orientovat v okolním světě.

Rodiny, které zjistily po narození dítěte či v jeho raném věku vadu sluchu, podporuje Středisko rané péče Tamtam, které má v České republice pouze dvě pobočky v Praze a Olomouci. Střediska se snaží pomoci rodinám vyrovnat se s novou situací v rámci jejich rodinného systému a prostředí, poskytnout jim potřebné informace, podpořit rodičovskou roli, ukázat jim možnosti dalšího vzdělávání dítěte i možnosti a způsoby komunikace.

Značná část partnerských svazků sluchově postižených vzniká mezi sebou navzájem. Rodiče se sluchovou vadou lépe přijímají skutečnost sluchového postižení dítěte než slyšící rodiče. Někteří sluchově handicapovaní rodiče, zvláště ti, kteří pocházejí z rodin, kde je ztráta sluchu geneticky dána, by si přálo mít stejně sluchově postižené dítě. Zdůvodňují to větším pocitem sounáležitosti a porozuměním (Homoláč, 1998). Vyjadřují-li rodiče s vadou sluchu obavy týkající se poškození sluchu dítěte, vztahují je k postavení dítěte ve světě slyšících, k jeho pracovnímu uplatnění a možnostem dalšího vzdělávání. Někteří si nepřejí, aby jejich dítě procházelo podobnou zkušeností, jakou museli projít oni sami (např. pobyt od předškolního věku na internátě, neporozumění informací ze slyšícího okolí, pocity „otravnosti“, pokud požadovali opakování, aby lépe porozuměli aj.) Může tak docházet

k situaci v rámci tří generací: slyšící prarodiče – rodiče se sluchovým postižením – slyšící dítě.

Rodiny se sluchově postiženými rodiči potřebují také někdy informační pomoc odborníků. Navíc se jeví vhodným je podporovat i později při vymežování rodičovských kompetencí a autority vůči dětem a vlastním, mnohdy slyšícím, rodičům. Někteří sluchově postižení rodiče si nejsou jisti v roli rodiče, vědí, co by měli po dítěti požadovat, ale nevědí, jak toho dosáhnout. K vlastním dětem se pak chovají jako k sourozencům. Dětem neurčují dostatečné mantinely a respektují jejich vůli bez omezení, i když pocífuji, že to není správné. Bývá to způsobeno nedostatečnými vzory ve vlastním dětství, kdy většinu času strávili na internátech škol pro sluchově postižené děti (Šedivá, 2006). Navíc mnohé malé slyšící děti bývají sociálně zdatnější než jejich neslyšící rodiče.

Někdy se mohou ze strany slyšících prarodičů objevovat tendence k přebírání rolí rodičů, jelikož mívají dojem, že svou roli nedostatečně zvládají. Důležité je však sluchově postižené rodiče podpořit, pomoci jim radou a nosnými informacemi, povzbudit je v jejich snažení a rodičovských kompetencích.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

V teoretické části práce bylo pojednáno o sluchu a jeho poškození, psychosociálních aspektech osob s postižením sluchu a minoritě Neslyšících. Nemalou měrou jsme se věnovali aspektům výběru partnera, vývoji partnerského vztahu a manželského soužití. Oblast partnerství jsme se snažili vztáhnout také k problematice osob s handicapem, především sluchovým. Krátce jsme se zaměřili i na cyklus rodiny.

Náplní praktické části je vyhodnocení výsledků vlastní výzkumné činnosti. Nejprve stanovíme cíl práce, na jehož podkladu formulujeme výzkumné otázky. Popíšeme metodologický rámec výzkumu. Podrobněji se také zmíníme o charakteru zkoumaného souboru a organizaci práce. Jádrem této části pak bude analýza získaných údajů zkoumaného vzorku. V závěru se pak vrátíme k uvedeným výzkumným otázkám a cíli naší práce.

4.1 PŘEDMĚT VÝZKUMU A CÍL PRÁCE

Výzkumný problém je zaměřen na partnerské vztahy osob slyšících a osob s vadou sluchu, na jejich vzájemné přizpůsobení, konflikty, komunikaci, jejich postavení vůči minoritě Neslyšících a také jejich pohled na možné sluchové postižení vlastního dítěte, popř. výchovné působení a komunikaci s dítětem.

Cílem výzkumu bylo zmapovat specifika smíšených partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením. Jelikož problematika stanovených úloh je značně rozsáhlá, byly na základě určeného cíle vytyčeny výzkumné otázky:

- Jaké okolnosti provázely seznámení partnerů?
- Jak partneři ve smíšených partnerstvích přistupují ke vzájemné komunikaci?
- Jak partnerské soužití vnímá slyšící člen smíšeného páru?
- Jak partnerské soužití smíšeného páru vnímá člen se sluchovou ztrátou?

4.2 METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

Šetření mělo mapující charakter, jehož hlavní náplní bylo popsat a klasifikovat nepříliš známé jevy. Snahou bylo seznámit se s problematikou smíšených partnerství osob slyšících a osob s vadou sluchu. Na základě daných skutečností se nejvhodnějším prostředkem jevil kvalitativní orientační výzkum, jež má deskriptivní (popisné) zaměření s cílem zorientovat se a porozumět danému problému, a kvalitativní metody získávání dat (Ferjenčík, 2000).

4.2.1 Metody získávání dat

Hlavní metodou získávání dat bylo zvoleno polostrukturované interview s otevřenými otázkami. Tento typ rozhovoru umožňuje zaměřovat podle potřeby předem připravené dotazy z hlediska jejich časového sledu. Dalším kladem je využití iquirů, tj. doplňujících otázek, které vedou k upřesnění a vysvětlení skutečností, o kterých zkoumaná osoba vypovídá (Miovský, 2006).

Pro lepší vhled do problematiky a vytvoření otázek interview jsme nejprve stanovili šest základních oblastí:

- základní informace o respondentech - u osob s vadou sluchu podrobnější zmapování sluchové ztráty, vzdělávání a způsob komunikace s okolím,
- partnerství,
- společné soužití,
- konflikty v partnerství a jejich řešení,
- vztah k minoritě Neslyšících, přijetí partnera ze strany rodiny a přátel,
- děti, jejich výchova, možnost sluchového postižení vlastního dítěte.

Na základě těchto okruhů vznikly konkrétní otázky, jež byly účastníkům výzkumu pokládány. Okruhy vyjadřují hlavní problémovou oblast.

Základní informace – otázky:

- *Kolik je Vám let? Jakou školu jste vystudoval/a? Kde v současné době pracujete?*
- *Máte děti? Kolik jim je let? (V případě školního věku nebo povolání – Do jaké chodí školy? Co studují? Jaké je jejich povolání?)*
- *U osob se sluchovým postižením (SP): Jakou máte sluchovou ztrátu? Kdy u Vás došlo k postižení sluchu?*
- *Je ve Vaší rodině ještě někdo se sluchovým postižením?*
- *U osob se SP: Jaký způsob komunikace je pro Vás přirozený?*

Partnerství – otázky:

- *Jste ženatý/vdaná? Kolik let? Jak dlouho jste spolu celkově jako partneři? (Pokud následovala záporná odpověď na sezdání, byl vznesen dotaz: ○A jak dlouho jste? Uvažovali jste o svatbě?)*
- *Kolikátou vážnější/významnější známostí je váš/vaše současný/á partner/ka?*
- *Než jste se vzali, zkoušeli jste spolu žít tzv. na zkoušku?*
- *Jak a kdy jste se se svou partnerkou/em seznámil/la?*

- *Znal/a jste problematiku sluchového postižení před seznámením se současným/ou druhem/družkou?*
- *Jakým způsobem spolu nejvíce mluvíte? (Popř. Jak komunikujete se svými přáteli?)*
- *Jak byste svou/svého partnerku/ra charakterizoval/la? Co na své/m partnerce/ovi oceňujete? A co byste jí/mu naopak vytkli?*
- *Když se podíváte do minulosti, šel/a byste opětovně do vztahu se slyšícím/se sluchově postiženým? Proč?*

Společné soužití – otázky:

- *Změnilo se něco prakticky pro Vás při společném bydlení? Musel/a jste se něčemu přizpůsobit? Kdo z vás dvou se více musel přizpůsobit?*
- *Pro slyšící: Co je podle Vás specifické na partnerském soužití s partnerem s vadou sluchu? Pro SP: Co je podle Vás specifické na partnerském soužití se slyšícím partnerem?*
- *Kdo se ve Vaší rodině více stará o peníze?*
- *Máte nějakým způsobem rozdělené domácí práce?*
- *Co rádi děláte společně se svým partnerem ve volném čase?*
- *Změnil se nějakým způsobem Váš volný čas po seznámení se současným/ou partnerem/kou?*
- *Má na vaše trávení volného času vliv sluchové postižení?*

Konflikty – otázky:

- *Hádáte se v partnerství/manželství? O čem nejvíce bývají vaše rozepře? Kdo více útočí?*
- *Jak při hádce spolu komunikujete? Jakým způsobem se konflikt vyřeší?*
- *Zažili jste společně již nějakou krizi? Bylo někdy období, kdy jste se hodně hádali a proč? Jak jste to řešili?*

Pohled širšího okolí na partnerství - otázky:

- *Patříte spíše k většinové společnosti slyšících nebo minoritě Neslyšících?*
- *Jak vaši rodiče (popř. přátelé) přijali Vaši volbu životního partnera?*
- *Jaké pocity jste měli před představením partnera Vašim rodičům?*
- *Jaké jsou vaše současné vztahy s rodiči?*
- *Rozšířil se Váš okruh přátel po setkání se současným partnerem?*
- *Máte společný okruh přátel, se kterými se stýkáte?*

Děti a výchova – otázky:

- *Měl/a jste nějaké obavy ohledně možného poškození sluchu před narozením dítěte? Mluvili jste doma o možném postižení?*
- *Kdyby se vaše dítě narodilo s postižením sluchu a splňovalo by podmínky kochleární implantace, měl/a byste zájem o tuto možnost? Proč?*
- *Máte nějaká pravidla ve výchově vašich dětí?*
- *Máte nějaký systém odměn a trestů? Například, co používáte nejčastěji jako první odměnu/trest?*
- *S kým dítě nejčastěji v rodině mluví o osobních problémech? Na koho se obrací, když má potíže ve škole?*
- *Jak ovlivňuje sluchové postižení dítě v rodině a jeho výchovu?*

4.2.2 Výběr a charakteristika výzkumného souboru

Výběr vzorku účastníků výzkumu proběhl metodou sněhové koule. Tento lavinový způsob výběru se uplatňuje tam, kde nelze volně vybírat osoby v celé šíři populace. Snažíme se navázat kontakt alespoň s některými, které pak požádáme o zprostředkování kontaktu s dalšími členy zkoumané populace. Získávání kontaktů probíhá do doby, kdy je naplněn dostatečný počet osob ve výzkumném vzorku (Ferjenčík, 2000).

Autorka práce znala osobně pouze jeden pár, od nějž pak získala kontakt na jinou partnerskou dvojici. Dále také oslovila několik osob, které pracují v institucích, v nichž se přímo badatelsky nebo organizačně zabývají osobami se sluchovým postižením, a od nich získala kontakty na další páry. Někteří z oslovených následně pomohli pisatelce práce se seznámením s dalšími účastníky výzkumu. Jiné dvojice se pak podařilo kontaktovat přes osobní vazby autorky s osobami se sluchovým postižením.¹⁸

Výzkumného dotazování se účastnilo 7 smíšených párů¹⁹ z celé České republiky. Pro samotnou analýzu dat bylo využito výpovědí všech respondentů na základě stanovených předpokladů pro zařazení do výzkumného vzorku:

- heterosexuální partnerství osob starších 18 let,
- jeden partner je slyšící a druhý má vadu sluchu,
- sluchová ztráta osob se sluchovým postižením bude odpovídat 3. a 4. stupni postižení sluchu podle kategorií WHO a k poškození sluchu došlo před dokončením vývoje řeči (tj. před 7 rokem života),
- délka současného partnerství trvá nejméně jeden rok,
- pár sdílí jednu společnou domácnost.

¹⁸ Autorka práce se také pokusila oslovit přes elektronickou poštu a telefonáty organizace (unie, kluby, spolky), které sdružují osoby se sluchovým postižením, ale tato cesta byla zcela neúspěšná.

¹⁹ Celkově bylo osloveno 13 párů, avšak někteří lidé účast na výzkumu odmítli, jiný se nemohli zúčastnit z osobních nebo časových důvodů, s dalšími se autorce práce nepodařilo navázat kontakt.

Pro bližší charakteristiku výzkumného vzorku uvádíme následující tabulku se základními daty z údajů, jež byly získány až v průběhu samotného dotazování.

Tabulka 2. Základní údaje výběrového souboru

	pohlaví	období dospělosti **	věkový rozdíl partnerů*	nejvyšší dosažené vzdělání	sluchové postižení (SP)	stav	délka trvání partner. vztahu*	Celková doba* manželství
pár A	žena	střední	10	VŠ	SP	svobodná	18	
	muž	starší		SŠ		rozvedený		
pár B	žena	mladá	6	VŠ		svobodná	1	
	muž	mladá		SOU	SP	svobodný		
pár C	žena	mladá	10	SOU	SP	svobodná	3	
	muž	střední		SOU		rozvedený		
pár D	žena	mladá	11	SŠ		svobodná	3	
	muž	střední		SŠ	SP	rozvedený		
pár E	žena	mladá	8	VŠ	SP	svobodná	10	
	muž	střední		VŠ		svobodný		
pár F	žena	mladá	4	VŠ		vdaná	6	1
	muž	mladá		VŠ	SP	ženatý		
pár G	žena	střední	6	SOU	SP	vdaná	9	6
	muž	starší		SOU		ženatý		

* údaje v letech

** mladá dospělost (21 – 35 let), střední dospělost (35 – 45 let), starší dospělost (45 – 60 let)²⁰

Z důvodu zachování co možná největší anonymity není uveden u jednotlivých účastníků přesný věk, ale pouze údobí dospělosti, v níž se aktuálně nacházejí. Celkové věkové rozpětí výzkumného vzorku se pohybuje od 26 do 53 let. Průměrný věk souboru je 36,3 let. Ženy se nacházely mezi 26 až 44 lety, přičemž jejich věkový průměr činil 32,3 let. Věkové rozpětí partnerů se rozkládalo mezi 31 až 53 lety. Průměr počtu let odpovídal 40,3 let.

Věkový rozdíl mezi partnery se pohyboval od 4 do 11 let. Hodnota mediánu věkových rozdílů činí 8 let.

V pěti párech dosahovali partneři stejné výše vzdělání, ve dvou párech měli odlišnou výši dosaženého vzdělání. V jednom páru se jednalo o vysokoškolsky vzdělanou osobu a člověka s vyučením.

²⁰ Stanovená věková období vycházejí z rozdělení věkových kategorií podle Vágnerové (2000).

Ve druhém páru opět o ženu s vysokoškolským titulem a partnerem s plným středoškolským vzděláním s maturitou. Pět respondentů s vysokoškolským vzděláním vystudovalo obor zaměřený na speciální pedagogiku (se specializací směřovanou k osobám se sluchovým postižením), jeden muž vystudoval jiný obor humanitního směru.

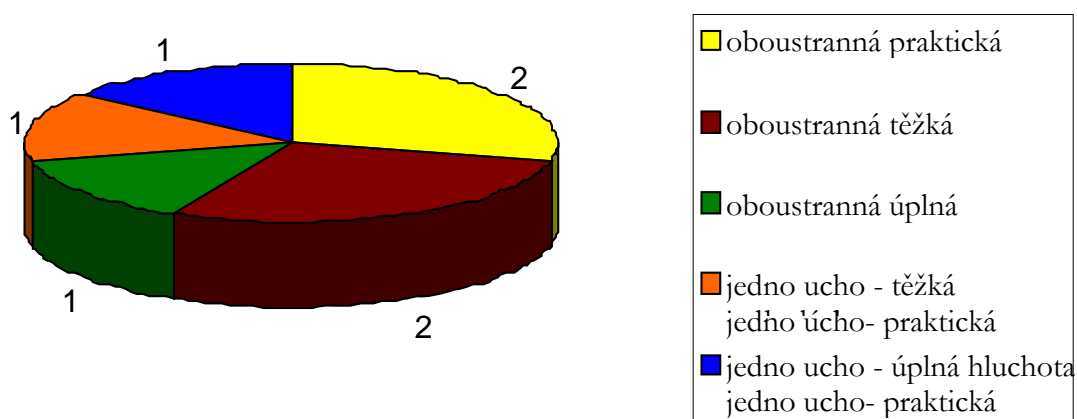
Profese, které ženy v době výzkumu zastávaly: učitelka, sociální pracovnice, speciální pedagog ve zdravotnickém zařízení, provozní v restauračním a hotelovém zařízení, uklízečka a administrativní pracovnice. Mužská povolání zahrnovala policistu, učitele, grafika, podnikatele, truhláře, asistenta pedagoga, vedoucího pracovníka ve firmě, která se specializuje na finanční pohledávky. Dva muži jsou také tlumočníci znakového jazyka.

Pouze dva páry byly v době dotazování sezdáni, přičemž u jednoho páru se jednalo ze strany muže i ženy již o druhé manželství (rozvedená a vdovec). Ostatní respondenti byli svobodní a tři muži byli rozvedení. Každý z nich měl z předchozího manželského svazku děti, které byly po rozvodu určeny do péče exmanželky.

Délka vztahu účastníků výzkumu se pohybovala od jednoho roku do 18 let. Pouze dva páry, jejichž doba trvání vztahu patřila k nejdelším, měly každý po jednom dítěti. Jedno dítě dosahovalo předškolního věku a druhé se nacházelo v pubescentním období.

Dále ještě blíže charakterizujeme respondenty se sluchovým postižením, jejichž četnost typu sluchové vady uvádí následující grafické znázornění:

Graf 1. Rozložení typů sluchových vad u respondentů

Ve výzkumném souboru se nacházely čtyři ženy a tři muži s postižením sluchu. Dále již sluchové vady nebudeme diverzifikovat podle pohlaví. Dva z respondentů mají oboustrannou praktickou hluchotu, další dva jsou těžce nedoslýchaví. Dále pak po jednom se ve výzkumném vzorku vyskytovala osoba s úplnou hluchotou, člověk s úplnou hluchotou na jednom uchu a praktickou hluchotou na druhém a respondent s těžkou nedoslýchavostí na jednom uchu a praktickou hluchotou na druhém uchu. U šesti osob se jednalo o vrozenou ztrátu sluchu, jež byla zjištěna ve věku od 2 do 4 let. Pouze jeden respondent ohluchl před dokončením vývoje řeči, a to nejprve na jedno ucho vlivem nevhodného lékařského zákroku a v krátkém časovém úseku pak došlo ke ztrátě sluchu na druhém uchu z důvodu úrazu.

Pět osob s poškozením sluchu využívá kompenzačních pomůcek (sluchadel), dva respondenti vzhledem ke svému typu postižení sluchadel neuvžívají.

Pět respondentů ovládá znakový jazyk a využívá ho pro komunikaci s okolím spolu s dalšími dorozumívacími prostředky

(odezírání, orální řeč, daktyl), dva účastníci výzkumu se dorozumívají pomocí odezírání a orální řeči při osobním kontaktu.

Téměř všichni sluchově postižení byli vzděláváni ve speciálních základních školách a i jejich další dosažené vzdělání probíhalo v rámci speciálního školství. Jedna osoba v rámci celého svého vzdělávání prošla školskými institucemi pro intaktní populaci.

4.2.3 Organizace a průběh výzkumu

Všichni účastníci výzkumu, kromě jednoho páru, kde se kontakt zakládal na osobní známosti, byli nejdříve osloveni telefonicky, nebo elektronickou poštou. Zúčastnění byli také předem zprostředkovateli kontaktu informováni, že budou osloveni za účelem diplomové práce týkající se smíšených partnerství. První kontakty a domluva o setkání probíhaly vždy přes jednoho z partnerů. Pouze u jednoho páru proběhlo konkrétní domlouvání s každým zvlášť a také rozhovory s každým partnerem se odehrály v jiných dnech. S ostatními zúčastněnými se rozhovor s každým partnerem jednoho páru odehrál samostatně v jednom dnu těsně po sobě. Možností vidět partnery alespoň krátce ve vzájemné interakci jsme snažili vytvořit zachovat princip triangulace kvalitativního výzkumu.

Bez ohledu na způsob prvotního kontaktu byl také všem zaslán elektronickou poštou e-mail se základními údaji o autorce, účelu práce a charakteru výzkumu. Přílohu tvořily okruhy oblastí, jichž by se případné interview mohlo dotýkat, a také přibližný seznam otázek. Na základě těchto informací byly smloueny termíny a místa konání interview. Den a čas setkání vycházel ze vzájemné domluvy zúčastněných a pisatelky práce. Konkrétní místa setkání převážně vycházela z návrhu respondentů. U jednoho z rozhovorů byl zvolen virtuální kontakt pomocí komunikátoru Skype.

Osm rozhovorů proběhlo v restauračních a kavárenských zařízeních, čtyři interview se odehrála na pracovišti jednoho z partnerů a dva rozhovory probíhaly v domácnosti partnerů.

Před každým interview nastalo opětovné zopakování účelu výzkumu a oblastí, kterých se bude dotazování týkat. Bylo zdůrazněno zachování anonymity a možnost kdykoliv rozhovor přerušit nebo neodpovědět, pokud by se daná otázka jevila jako příliš intimní nebo nepříjemná. Nakonec byl vznesen dotaz, zda-li je možné z interview pořídít zvukový záznam²¹ na MP3 přehrávač. Všichni zúčastnění s nahráváním souhlasili. Vždy bylo jasně sděleno, kdy je snímací zařízení zapnuté a vypnuté. Tímto principem byl od všech zúčastněných získán i pasivní informovaný souhlas²².

Vstupní otázky jednotlivých zaznamenaných rozhovorů se týkaly věku, profese a znalosti problematiky sluchového postižení. U osob s vadou sluchu se podrobněji rozebíralo rané dětství a vzdělání²³, způsob komunikace a ztráta sluchu. Dále se postupně přešlo k otázkám partnerství a společného soužití, dětí a výchově. Na závěr jsme se věnovali přijetí partnerů v primárních rodinách a okruhu přátel. V případě nejasností se výzkumník dotazoval dál, nebo žádal vysvětlení situace.

Na závěr rozhovoru byli účastníci vyzváni, zda by chtěli sami doplnit, co v interview nezaznělo.

Průměrná délka čtrnácti zaznamenaných interview činila 48 minut, z toho nejkratší trvalo 21 minut a nejdelší 76 minut.

²¹ Zvukový záznam byl pořizován i z rozhovorů s osobami s vadou sluchu. Všichni zúčastnění se sluchovým postižením s autorkou práce komunikovali na základě odezírání a orální promluvy. U třech respondentů bylo při dotazování užito k podpoře sdělení i znaků.

²² Informovaný (poučený) souhlas je důležitou součástí každého výzkumu s lidskými jedinci. Existují dvě formy – aktivní, vyžaduje podepsání dokumentu, nebo pasivní, který nevyžaduje podpis, pouze ústní souhlas (Hendl, 2008).

²³ Pro lepší zmapování problému sluchové vady jedince je potřeba znát velikost ztráty, okolnosti slyšení jednotlivých zvuků, doba zjištění ztráty, jak se problému postavili rodiče a jakým způsobem s dítětem komunikovali. Signifikantní jsou také vzdělávací instituce (Dříve byly děti se sluchovým postižením zařazovány do škol na základě velikosti sluchové ztráty a rozvoje řeči. Školy se mnohdy nevyskytovaly v blízkosti bydliště rodin, tj. děti od předškolního věku pobývaly týden i déle na internátech.), kterými dítě prošlo a zvolený komunikační kód, v němž se dítě vzdělávalo.

4.2.4 Zpracování dat

Rozhovory byly nahrávány na MP3 přehrávač a získané audiozáznamy následně přepsány v programu Microsoft Word. Vytvořené verbatimy (doslovné přepisy) posléze umožnily barevné označování záznamů v průběhu analýzy dat.

Pro zachování anonymity byla k jednotlivým písemným protokolům přiřazena písmena abecedy ve tvaru verzálek ve sledu, ve kterém jednotlivé rozhovory probíhaly.

Následovalo rozdělení textu v jednotlivých protokolech podle vytyčených oblastí (základní informace, partnerství, společné soužití, konflikty, pohled širšího okolí na partnerství, děti a výchova) a barevné značení odpovědí jednotlivých otázek, které pak byly zařazeny pod několik menších okruhů v rámci jedné oblasti. Následně jsme jednotlivé výroky seskupovali metodou vytváření trsů, dále také bylo využito metody zachycení vzorců a metody prostého výčtu.

4.3 ANALÝZA DAT

V kapitole 4.2.1 Metody získávání dat jsou vypsány otázky, které byly účastníkům výzkumu pokládány. Pro přehlednost a analýzu vzniklo šest základních okruhů, k nimž byly konkrétní výpovědi řazeny. V této části práce budou odpovědi respondentů zobrazeny a popsány u příslušných oblastí.

4.3.1 Analýza dat oblasti: Partnerství

❖ OKOLNOSTI SEZNÁMENÍ

U dvou párů došlo ke vzniku partnerství až po dlouhodobější známosti. Oba páry se potkávaly v místech svých bydlišť. Pár A své seznámení popisuje následovně:

♀A: „*My se nijak nepotkali, my se znali už dlouho...bydleli jsme tři baráky od sebe... takže jsme se znali z autobusu, jezdili jsme spolu do práce, z práce.... nějak dlouho jsme se neviděli, dali jsme se do řeči a to byl ten okamžik, kdy jsem zjistila, že super, se mi ten chlap líbí, bylo to takový nezávazný, ale ten okamžik byl zlomovej.*“

♂A: „*My vlastně pocházíme z jednoho města. Z malého města a takže jsme se vidali cestou autobusem.... A tam nějak jsme potkávali, i když ne moc, ona byla na internátní škole a byla pořád pryč,...*“

Jeden pár se seznámil přes okruh přátel trochu kuriozním způsobem. Slyšící žena v daný den odcházela na setkání se slyšícími přáteli a jejich neslyšícími kamarády s přáním procvičit si více znakový jazyk. Muži bylo setkání od kamaráda představeno jako „seznamka“ se slyšícími slečnami, které umějí znakovat.

♀B: „*Kamarád znakuje, ... tak říkám, vem mě prosím tě, mezi neslyšící. Takže si dáme sraz. (popis přátel, jejich postižení a preferovaný komunikační styl) a pak psali právě (jméno partnera) ...Tak tam dorazil, a nakonec jsme si povídali, vyměnili čísla. A pak tak nějak mě jakoby sháněl, ...zval na obědy a večere a tak, koupil mi kytičky. A potom jsme jeli na takovej učební víkend prodlouženey a tam jsme si půjčili chatu a tam to nějak spadlo. Prostě jsme si byli sympatický a zjistili jsme, že ani jednomu nepřekáží to, že von neslyší a já slyším, právě naopak.*“

♂B: „*Mně přišla zpráva: Mám pro tebe seznamku, dvě holky jsou slyšící, ale umějí znakovat. Tak jo.... Jel jsem nahoru, tak jsme se bavili.*“

Tři páry se seznámily v rámci svého profesního zaměření. K setkání docházelo přímo na pracovištích, ve škole nebo na vzdělávacím kurzu.

♀D: „*Tak známe se tady z práce, já jsem sem nastoupila.*“

♂E: „*No nebylo to vůbec jednoduchý, tam byl problém, že ona byla moje studentka...takže jsem to fakt nechával až po tý maturitě, ale bylo vidět, že prostě v tom pářáku, když se ta maturita jako blížila, že jsme k sobě měli blízko....A mam teda jako*

stoprocentně svědomí čistý, že prostě všechno, všechno co mezi náma začalo, tak začalo až po maturitě.“

♀**F**: „... my jsme se vlastně seznámili na tom výcviku těch asistentů a tak nějak jsme si hned padli do oka, že to jako vždycky bylo: Vytvořte skupinu a tak...tak jsme se vždycky dali do skupiny s tím (jméno partnera) a s jeho kamarádkou ..., takže jsme pak byli spolu a pak jsme tedy zjistili, potom výcviku, že bydlíme na stejných kolejích, ve stejném patře, no a pak jsme se prostě náhodně potkávali a pak už jsme šli spolu na první schůzku a tak, no.

Jeden pár se seznámil v klubu, kde se scházejí sluchově postižení.

Muž je slyšícím dítětem neslyšících rodičů a do klubovny dochází již od dětských let. Svě setkání se současnou manželkou popsal humorně:

♂**G**: „V klubovně, tam já chodím, a tam jsme se potkali. Ženu hleděj při práci, a ne při tanci, jak se říká.“

Při seznámení se svým protějškem měla vliv fyzická atraktivita druhého.

♀**B**: „On byl takovej hrozně roztomilej, představte si klučinu, kterej přijel, měl takový vlasy trochu delší, svetr, džíny kratásky ty tříčtvrťáky, botasky ... ty jeho modrý oči, vobrovský modrý voči.“

♀**F**: „Mně se hned líbil při prvním pohledu, mně se to tohleto jako často nestává, ..., ani jsem si vlastně nevšimla, že má sluchadla,“

Někteří **slyšící partneři** vnímali sluchové postižení jako atraktivní prvek druhé osoby:

♂**A**: „Mě to spíš přitahovalo. Mě hlavně přitahovalo to, že když s někým mluvila, tak bylo vidět, že strašně dává pozor, co ten druhěj říká.... což bylo teda tím, že odezírala. A mě se to líbilo.“

♀**B**: „... A byl takovej hrozně roztomilej a ještě, jak mluvil, on má tu intonaci jinou, ...“

Další oceňovali podobnost zájmů, aktivitu druhého partnera, výši intelektu, laskavost a možnosti si s druhým povídat o různých tématech. Muž, který ovdověl, navázal s novou ženou vztah na základě podobnosti s předchozí partnerkou:

♂**G**: „... a pak jsem byl u ní na návštěvě, ... jako byt hezkej, pořádek...A spoustu věcí měly s první manželkou podobného...a to mě nějak povolilo srdce a tím to všechno začalo.“

Partneři se ztrátou sluchu na slyšících oceňovali pozitivní přístup k životu a veselost:

♀E: „...*když udělal někdo nějaký vtíp, on se smál všemu, ... on se začal řehtat upřímně od srdce...*“

♂F: „*Tak mě tenkrát zaujala a dostala tím, že ona je optimistou, ona se furt usmívá je optimistická, je živá, z ničeho hned nedělá problém....má pozitivní přístup k životu ve všech věcech.*“

Jiní zmiňovali některé jevy, které jsou podstatné pro sluchově postižené. Jednoho muže zaujala mimika partnerky, která mu připadá pěkná a pro něj dobře čitelná. Jedna žena zmiňovala pochopení světa Neslyšících a zájem o sluchově postižené:

♀E: „... *ta vazba s těma neslyšícíma, že nás bral takový, jací jsme, že nás měl rád, na to, že on byl slyšící...*“

Další respondenti s vadou sluchu zmiňovali laskavost, přátelskost, vzájemné sympatie, ochotu.

Pouze dvě neslyšící ženy (B, G) přiznávaly, že měly nějaké obavy a pocity nejistoty při navázání vztahu se slyšícím partnerem.

U dvou párů bylo zmíněno pozitivum komplementarity:

♂D: „...*osobně mě vyhovuje třeba i ten věkovej rozdíl plus v kombinaci s její povahou, že je taková submisivnější, pokornější...*“

♂F: „...*já jsem vlastně pesimista....ona opravdu zůstává optimistou, má pozitivní přístup k životu ve všech věcech.*“

❖ ZNALOST PROBLEMATIKY SLUCHOVÉHO POSTIŽENÍ U SLYŠÍCÍCH ČLENŮ PÁRU

Dobré povědomí po problematice sluchově postižených osob měli čtyři slyšící partneři. Jeden pán byl synem neslyšících rodičů, ostatní se lidmi se ztrátou sluchu zabývali ve svém profesním životě. Zbývající partneři se osobně se sluchově postiženými nesetkali, měli o nich pouze letmé povědomí z televize nebo nějakého krátkého setkání.

♂A: „*Ne, předtím jsem znal jen starou Bláhovou...ta mě dost děsila, to jsem byl malej kluk. To byla vlastně první neslyšící...*“

Ti slyšící partneři, jejichž náplní práce není práce se sluchově postiženými osobami, se informace o světě Neslyšících dovídali převážně od svého partnera. Sami si aktivně další informace nevyhledávali.

❖ KOMUNIKACE

Dva ze sluchově postižených mužů komunikovali se svým okolím, a tedy i partnerkami, pouze orální cestou. Naučit se znakovému jazyku nepovažovali za nutné, protože jejich rodiny, přátelé a nyní i partnerky (i předchozí) jsou slyšící.

Ostatní páry mezi sebou převážně užívali mluvenou řeč, popřípadě totální komunikaci (tj. využití všech komunikačních prostředků v kontaktu s osobou s vadou sluchu). Slyšící partneři mluví a ukazují (pokud si osvojili znakový jazyk alespoň částečně). Sluchově postižení partneři na své slyšící protějšky převážně mluví, protože vnímají, že mluvený projev je pro ně přirozeným způsobem komunikace:

♂**E**: „*Ona pojedje domu k rodičům a bude tam na ně mluvit. Syna máme slyšícího. Bylo by to celý tak jako trochu naruby.*“

Znakování využívají partneři v hučném prostředí (např. ve veřejné dopravě), pokud si chtějí sdělit něco, čemu nemá rozumět slyšící okolí partnerů, nebo podle „aktuální potřeby“:

♂**G**: „*Povídáme si normálně, že jo, odezíráme, ukazujeme, jak je potřeba.*“

♀**B**: „*...tak ukazujem, když se nám nechce mluvit.*“

Dva páry zmiňovaly zhoršenou počáteční komunikaci:

♀**C**: „*To bylo těžký. Když jsme poprvé mluvili. Já jsem hned řekla, aby mluvil pomalu, abych mu mohla rozumět....Když on měl zájem o znakový jazyk, tak já jsem ho naučila.*“

Někteří z párů hovořili i o specifických komunikace za tmy:

♀**B**: „*...tak třeba znakuju na jeho tělo (předvádí – uchopí partnerovu ruku a provede na ní znak: pomalu), píšeme si na tělo, mobil, svítíme a tak...*“

♂**C**: „*...treba jsem psal na telefon, ...abeceda na tělo nebo jsem si svítil telefonem na obličej a pak lampička postele, no.*“

♀F: „Tak když se zhasne, tak se k sobě přitulíme, tak já mu třeba někdy řvu do ucha: Dobrou noc.... hodně mluvím nahlas do ucha...“

Jedna žena se sluchovým postižením, která ovládá znakový jazyk, ale také se svým okolím komunikuje převážně orální řečí, poznamená, že by při únavě raději znakovala než odezírala.

♀A: „S holkou znakuji...když jsem unavená, tak ty ruce používá....to je pro mě takový pohlazení.... (jméno partnera) se naučil jen pár znaků...“

Její partner se k možnosti zvládnutí znakového jazyka staví takto:

♂A: „Když jsem zjistil, že ona dobře odezírá a já jí zase rozumím, tak jsem pak ani o tom neuvažoval...Já jsem si řekl, že jako gramotnej člověk dokážu svoje požadavky napsat a ona, že si je dokáže přečíst, tak jako to samozřejmě zlehčuju...“

❖ SOUŽITÍ A BUDOUCNOST

Všichni partneři přiznávali počty zásadních známostí od jedné do čtyř. U slyšících i sluchově postižených partnerů se jednalo v průměru o druhý důležitý vztah v jejich životě.

Pouze dva páry byly ve výzkumném souboru sezdány a před svatbou spolu několik let žily. Ostatní páry o svatbě do budoucna uvažují, ale konkrétně ji zatím neplánují. Dva páry, které jsou spolu nejdéle, o sňatku uvažovaly. Svatbu v budoucnosti nezavrhují, ale ani ji nepovažují v současné době za důležitou:

♀A: „Přemýšleli jsme už tenkrát. Ono se to zvrtilo jedno s druhým ... A je to pryč. Furt říkáme, máme na to čas.“

♂A: „Tak možná ze začátku, tak teď to necháme, jak to je.“

U druhého páru partner uvádí, že svatba není v současné době prioritní. Mají zájem se seždat před vstupem dítěte do školy. Zároveň však zmiňuje velkou finanční zátěž takového sňatku a následných zvýšených kontaktů s úřady z důvodu změny stavu a u ženy příjmení.

♂E: „Uvažujem, my se asi vezmeme, ale teď je to prostě jenom ve fázi, že my cejtíme, že nám vůbec nic nechybí...vzít se, vezmem, protože cejtíme, že to asi budem muset udělat kvůli dítěti, že asi by mělo problémy ve škole.... mě se osobně vůbec nechce z těch technickejšch důvodů... to zařizování, jenom z tohletoho důvodu...bude to stát peníze, bude to stát zařizování, bude to stát spoustu času, rozesílání různých papírů a běhání po úřadech a různý změny na úřadech, vůbec se mi do toho nechce, to mi věřte.“

Všichni dotázaní neměli žádné pochybnosti ani důvody opětovně začít vztah se slyšícím partnerem nebo naopak se sluchově postiženým partnerem. Jedna žena zmínila jiné okolnosti, které by jí zrazovaly do vztahu vstoupit:

♀**A:** „*Jo, ale už ne s rozvedeným.*“

4.3.2 Analýza dat oblasti: Společné soužití

❖ PŘÍZPŮSOBENÍ A ZMĚNY PŘI SPOLEČNÉM SOUŽITÍ

Slyšící partneři nepocítují, že by museli provést při společném soužití nějaké zásadní reorganizace.

Někteří partneři uvádějí změny ve volném čase, které pro ně nastaly:

♀**F:** „*... jsem člověk, kterej má rád hudbu. Jezdím na festivaly a tak, takže na ty festivaly spolu nejezdíme. Jezdím se sestrou a se známýma, a zas to беру, že to je můj oddych trošku od něj,...* „

♂**E:** „*... když film nemá titulky, no tak se prostě na něj večer nedíváme, protože by byla otrávená. A když už ta televize běží, tak by bylo asi trochu fér, aby běžela teda pro oba dva a ne jenom pro mě.*“

Dva z partnerů uváděli potíže v oblasti telefonování. Tyto skutečnosti vztahovali především k době, kdy nebyly ještě v České republice dostupné telefony.

♂**A:** „*Naráželi jsme třeba s tím telefonováním, protože (jméno partnerky) byla třeba v Brně a já tady a potřebovala mi něco zavolat a tenkrát nebyly mobily ještě. Takže ona třeba musela zastavovat cizí lidi... a tak nějak v budce... a tak nějak to dorozumívání bylo těžký.*“

♂**G:** „*Problém telefonovat, že jo...*“

Jeden muž uvádí změnu přátel a okruhu lidí, se kterými se potkává:

♂**E:** „*Změnil se mi prostě okruh lidí, se kterejma se stýkám...Protože vám přibudou neslyšící do života. A vy je... musíte už dělit tu pozornost zase jakoby mezi dvěma*

světama. A musíte sem tam na návštěvu do jednoho a sem tam na návštěvu do druhého.“

V rozhovorech se objevovaly i zmínky o technických záležitostech. Respondenti zmiňovali pouze světelné zvonky, což již považují za poměrně standardní vybavení svých domácností.

Jedna žena zmiňovala obavu o partnera v práci, jelikož nemůže uplatňovat orientaci pomocí sluchu, a tedy se připravit na možné nebezpečí. Na konci pracovní doby ho tedy doprovází:

♂D: *...třeba večer se spíš o něj bojím, tady večer chodíme zavírat... to spíš chodím s ním. Jsou tady přeci jenom psi, zloději, a on to neuslyší,...*“

Respondentům se ztrátou sluchu také nepřipadá, že by museli při společném soužití udělat nějaké změny:

♀C: *„Zatím ne. My si dobře rozumíme. Nic se nezměnilo. Jsme spokojeni.“*

Jiní změny pociťovali, protože proměnili svůj denní režim a prostředí, ve kterém se dosud nacházeli.

♂B: *„Předtím jsem bydlel s rodičema....“*

♀E: *„No nevím, no... pro mě to byla velká výhoda, protože předtím jsem byla na internátě ...se na nové adaptovala poměrně rychle.... vlastně velká změna byla to, abychom v tom bytě udělali změnu... Předělávali jsme byt celej... On by bydlel furt tak, jak je, v tom bordelu... Takže já jsem chtěla udělat prostor, aby to tam dejchalo, aby tam byl prostor pro nás.“*

Někteří poukazovali na změny v uspořádání a technických předmětech.

♂D: *„...doma sem si třeba nastavil zrcadla, ...abych se zorientoval, co se tam děje (za rohem), viděl i třeba naproti na ulici vedle.“*

Objevily se i poznámky o změnách ve vlastním přístupu a práci na sobě:

♂F: *„Po té praktické stránce jsem se musel naučit přizpůsobovat... víc reagovat na to, co mi kdo říká, protože jsem viděl... ačkoli to třeba kolikrát nedává najevo, tak i pro ni je obtížné některou větu zopakovat dvakrát, třikrát, vlastně jenom díky mě, protože jsem vlastně nedával pozor, nebo že se mi normálně nechce poslouchat... spíš jako přizpůsobování se, abych jako nebyl na obtíž té partnerce a aby to fungovalo.“*

❖ SPECIFIKA SMÍŠENÝCH PÁRŮ

Čtyři **slyšící** zmiňovali specifika komunikace se svým partnerem:

♂A: „Nemůžete si telefonovat...když je třeba něco řešit akutně...“

♀B: „...třeba když se zhasne večer, to je jedno velký specifikum, když si potřebujete něco říct...“

♂C: „Specifický je ta znakovka, ale když prostě chcete s tím partnerem být, tak se to rád naučím.“

♂D: „Nemůžete třeba na přítele zavolat vedle do ložnice: Podej mi tohle, prosím tě... to si musím vždycky dojit.“

Dalším specifickým znakem bylo zmiňováno sledování filmů v televizi nebo v kině:

♂A: „...když je ten film bez titulků, tak na něj nemůžeme jít, protože je těžký tam v kině někomu něco vyprávět, co tam vlastně probíhá.“

♂G: „...když jdeme spát, a já si pustím televizi a zvuk, tak paní to nevadí... další věc, prej chrápu... tak to je taky pozitivní (žena chrápání neslyší).“

Další muž uvádí odlišnosti minority Neslyšících a intaktní majority:

♂E: „Asi střet těch dvou kultur... budou mít dítě, který bude buďto slyšící nebo neslyšící... pořád se ta rodina bude jakoby dělit na půl a pořád se musí řešit to, jak najít ten kompromis, aby vlastně ta rodina fungovala v obou těch světech zároveň.“

Sluchově postiženým osobám se také obtížněji charakterizovala specifika soužití smíšených párů, i když pociťovali, že určité odlišnosti oproti zcela slyšícím párům nebo párům, kde mají oba partneři poškozený sluch, existují:

♂B: „Jiné. Nevím. Neumím vysvětlit. Ale je to jiný“.

Některým se konkrétní specifika vytyčit podařilo. Nejčastěji byla zmiňována komunikace, oční kontakt, tolerance, pochopení světa lidí se ztrátou sluchu:

♀A: „... jen ta komunikace je jiná...“

♂D: „Já bych řekl, že je tam je tam samozřejmě určitá velká hranice ohledně ztráty toho sluchu a samozřejmě možnosti odezírat v kombinaci s tím, jak ten druhý komunikuje, artikuluje,že se pak samozřejmě musí častěji opakovat... musíte vždycky rozsvítit... trpělivosti toho partnera, aby mu nevadilo, že to musí prostě častěji opakovat ...“

♀E: „...pro mě je strašně důležitý, aby ten člověk, jakoby bral ten svět neslyšících, aby zapadal. Já si neumím představit, že bych měla kluka úplně odněkud odjinud a teprve bych ho poznávala....možná bych ho k tomu světu neslyšících dotáhla, ale bojím se, jestli by to přijal... Takových lidí je málo... Pro mě byla výhoda, že on v tom žije, proto já jsem s tím neměla problém, proto mě bylo absolutně jedno, jestli to byl slyšící. Proto já ten rozdíl nevidím.“

♂F: „Já si myslím, že jo...tak oni jsou nuceni mít ten oční kontakt...stav tváří v tvář častěji. Takže to taky dělá hodně. Pokud budete s někým ve vztahu a budete prostě mít partnera, který se vám bude dívat do očí, bude vás poslouchat, budete mít pocit, že i jste poslouchána, tak si myslím, že ten vztah to i posiluje... obecně jste spokojenější, když máte pocit, že tomu partnerovi vám na vás záleží.“

❖ FINANCE

Slyšící i partneři s vadou sluchu uvádějí v oblasti financí především dohody. Například pár F popsal svůj způsob domluvy takto:

♂F: „Já myslím, že my se na tom domlouváme. ... pokud by bylo potřeba koupit nějakou třeba větší věc, třeba pračku... vždycky někdo přijde s tím návrhem, ten druhý to ještě víc rozvine a pak se domluvíme k oboustranné spokojenosti.“

♀F: „...každý má své peníze, ale dáváme to, co uspoříme, na společný účet spořicí. A pak se vždycky domlouváme, co je potřeba.“

U třech párů více rozhoduje o toku společných peněz žena:

♀A: „No, já, ono to tak nějak vyplynulo samo... To se domlouváme, ale držím kasu já...“

♀B: „Domlouváme se spolu. Spolu chodíme nakupovat, jinak já peníze jakoby hlídám.“

♂G: „Tak u nás doma je pokladník, (jméno partnerky). Stará se o všechno.“

U jednoho páru zmiňuje muž svoji převahu a z ní vyplývají rozhodovací pravomoci při výraznějších investicích:

♂**D**: „Přeci jenom, ty příjmy jsou tady jako z mé strany hlavně,...když se rozhodnu koupit něco většího a myslím, že to bude dobrý pro oba, tak to udělám spíš jako překvapení.“

Další pár zmiňoval princip reciprocity:

♀**E**: „On platí nájem a já třeba telefon. ...Když něco chceme, tak kdo má, tak ten platí. Já třeba vím, že mi to zaplatil, tak já třeba udělám tohle tohle, třeba koupím nákup.“

❖ DOMÁCÍ PRÁCE

U pěti párů dělá převážnou část domácích prací žena (slyšící i se sluchovým postižením). S některými drobnými pracemi jí muž pomáhá:

♂**C**: „Tak to je spíš na (jméno partnerky) a já jí pomáhám.“

♂**G**: „jo, tak já můžu akorát, co můžu odnést koš.“

♂**E**: „... já skoro nikdy nedávám pračku prát. Ale vlastně pravidelně ji vždycky vyndávám a věším. Nebo do myčky nádobí já nedávám, ale vždycky ho vyndávám a uklízím.“

Tři ženy považují starost o domácnost za přirozenou součást svého života. Další dvě ženy by přijaly dopomoc svého partnera.

♀**E**: „A i když ho třeba o to prosím, to jsou nenáročný práce, to jsou takovýto... stačí, když po sobě uklidí, víc nechci.“

Zajímavá je výpověď pána, který zmiňuje své pojetí pořádku, jež se liší od přístupu partnerky.

♂**E**: „Ale nepovažuji to za důležitý, protože vlastně tam nikdy není tak velké bordel, že by bylo potřeba to vytřít, no protože to v mezcíase vytřela (jméno partnerky), že jo.“

U jednoho páru funguje tradiční rolové uspořádání:

♀**D**: „Domácí práce, ženské práce, dělám já a (jméno partnera) opravuje. A vyhovuje nám to, nemám s tím problém.“

♂**D**: „Já zastávám takovej ten klasickej starodávnejší způsob... takže k nádobí se rozhodně nehrnu.“

Dva páry hovoří při péči o domácnost o vzájemných dohodách, pomoci a přizpůsobení se podle zaměstnanosti jednoho či druhého partnera:

♀**B**: „Nakupuju já nebo spolu. ...Ted' dělá hlavně věci on, protože je doma. Peru já. On to pověsil, když jsem nemohla. Žehlení já. Vaříme oba. Vysává on a já utírám prach. Je to na domluvě. Koupelnu umývám já, ale on taky někdy sám od sebe to vytře.“

♀**F**: „...prakticky děláme všechno tak půl napůl a různě. My třeba ráno, když vstaneme a zjistíme, že máme doma bordel, tak si řekneme: Jo, tak ty uděláš koupelnu a záchod a já vysaju.“

♂**F**: „Tak poslední dobou je to spíš na mně, protože já přicházím ze zaměstnání dřív.... mně to nevadí...(jméno partnerky) tohle zase dělá o víkend, kdy ona má čas a já se zase věnuju svejm věcem... je to takové prostě rozdělené na základě toho, kdo dřív přijde domů, kdo kolik má práce a tak. Takže by se dalo říct tak půl na půl.“

❖ VOLNÝ ČAS

Většina respondentů udává při společném trávení volného času aktivní odpočinek, převažuje hlavně sport a výlety. Jeden pár se věnuje automobilovým závodům do vrchu.

♀**E**: „Většinou naše společný jsou spíš výjezdy někam. My strašně rádi chodíme na turistiku. Jezdíme do hor.“

♀**F**: „...tak většinou jak kdy, když je hezky, tak jezdíme hodně na kole, na výlety... hrajeme squash, potom spolu chodíme na florbal...“

♀**G**: „Chodíme na výlety, sportujeme, nevím... kolečka brusle...“

Z klidových aktivit byla zmiňována četba knih, výstavy, televize, kino, u jednoho páru i divadlo:

♀**E**: „...do divadla...chodíme tak, abych já z toho něco měla, aby tam byl ten tlumočnick nebo něco.“

Další pár popisuje ještě jednu svoji zábavu:

♂**G**: „Náš koníček je, že neustále děláme něco na bytě. Malujeme, ... máme pátej nebo šestej obývací a asi patnáctou sedačku, takže to je náš koníček. Teda paní koníček a já to platím, no.“

Někteří připouštěli určité změny při trávení společného času, ale nejsou zásadního charakteru a nijak je neomezuji. Pokud nešlo sloučit vlastní zájem s partnerem, našli si jinou cestu a jsou spokojeni.

♀**A**: „...akorát neměl rád plovárnu, neměl rád koupaliště, tam kde bylo moc lidí, takže já chodím s dcerou na bruslení na led, na koupaliště...“

♂**C**: „I když musíme vybírat filmy, který jsou s titulka, takže to mi nevadí.“

♀**F**: „... jsem člověk, kterej má rád hudbu...takže na ty festivaly spolu nejezdíme. Jezdím se sestrou a se známýma...“

Partneři, kteří mají malé dítě, zmiňovali změnu v trávení volného času vzhledem k dítěti:

♀**E**: „Mně se spíš zmenšil ten prostor. Spíš to dítě je navíc. Spíš se přizpůsobujeme tomu dítěti...“

♂**E**: „...bez rodiny a víc jako volnost, bez starostností, to se ale s tou rodinou mění, no, ale jako jinak.“

Respondenti mluvili o vzájemném obohacení ve využívání volného času a rozšíření zájmů:

♀**C**: „Předtím já moc vůbec nic nedělala. Začala jsem s (jméno partnera).“

♂**C**: „Já třeba v zimě rád lyžuju... strašně dlouho nelyžovala. Ale teď vlastně lyžuje, jezdíme spolu. ...zase naopak, ... ráda bruslila na bruslích, já jsem na tom vůbec nestál, třeba sem se naučil na těch bruslích, takže je to takový vzájemný“

♀**D**: „Já taky závodím. Jako dřív jsem taky jezdila, ale vyloženě jsem nezávodila, takže mě vlastně k tomu přived on.“

♀**F**: „... předtím byla ta chuť dělat ty věci, který teď děláme spolu. Jako když jste sama, nemáte přítele, nikoho, ...i když byste ráda třeba někam vyjela na kole, tak samotný vás to jako nebaví. Takže jsme zjistili, že spoustu věcí jsme chtěli dělat spolu, ...a když jsme dva, tak je uděláme.“

♂**F**: „Ona v podstatě měla strašně málo koníčků, strašně málo využitý volný čas. A to já sem ji spíš dokopal k tomu, aby začala jezdit na kole nebo chodit na squash nebo víc se hýbali...“

Někteří z účastníků výzkumu hovořili také o nedostatku volného času:

♂**D**: „...jako slovo nuda opravdu neznáme. Čili když se nám podaří jednou za dva dny, třeba podívat se jeden film hodinu a půl, tak jsme opravdu rádi.“

♂**E**: „Trávíme rádi čas spolu, pokud je na to čas, ale my máme oba dva tolik práce, že se nám to daří čím dál tím méně.“

4.3.3 Analýza dat oblasti: Konflikty

Respondenti ve svých výpovědích většinou nevyprávěli o hádkách, ale o menších rozepřích a rozporech. **Slyšící členové páru** uváděli tyto situace vedoucí ke sporu:

♂**A**: „Neslyšící jsou poměrně hluční, takže třeba já bych už spal a vedle řve nějaká estráda v televizi, ale ona si to nenechá vzít, ona to bere jako takový omezování, tak to je jeden ze způsobů, jak se dobře pohádat.“

♂**A**: „...někdy o pořádku, někdy nechá věci tam, kde bych je nerad viděl. Takovýhle spíš běžně provozní věci.“

♀**B**: „Mně vždycky doráží to, že utrácí za věci pro mě. On mi chce udělat radost, ale v tuhle chvíli, kdy ty peníze nejsou.“

♀**F**: „...že chce po mně, abych něco udělala rychleji, abych se rychleji prostě jako rozhodla, já zas po něm řvu, že to nejde, že potřebuju čas...“

♀**F**: „...že třeba jako něco nevyřídím, že třeba jako (jméno) nevyřídí přesně, ...že po sobě jako vyjedeme.“

♂**G**: „...paní furt něco předělává, ona by chtěla posunout i panelák o trochu víc doprava, a to mě vždycky vytočí, no.“

Někteří připouštějí i nesmyslnost vlastních sporů:

♂**E**: „Většinou o ničem, pochopitelně...o nesmyslech, no.“

♂**G**: „Hádáme se, ale kvůli blbosti.“

Slyšící partneři popisují i záměrné odmítnutí komunikace druhá se ztrátou sluchu:

♂**C**: „... že se zabejčí a nebude na mě koukat a nebude se mnou mluvit. Otočí se. A tím to skončí.“

♀**D**: „...když něco zapomene, něco důležitého...tak třeba řeknu, proč to jako ještě neudělal, ať to udělá hned, tak to se dívá do počítače a dělá, že neslyší...“

♂E: „*Tak tohle (otočení se) dělá v hádkách taky, no. Ale vy nevíte, jestli to dělá schválně nebo ne. To nejde o to, jestli to dělá proto, že už jí nebudu moct nic říct. Ona to spíš dělá prostě, protože je impulsivní, no. To je v tu chvíli jako vybuchlá a asi by to udělala, asi by se ke mně otočila zády, i kdyby byla slyšící, že jo.*“

♂G: „*...že se otočí, to ona nedělá... už jí volám: (jméno), a ona (Muž předvádí:: prudce vytočí hlavu do strany a neřívá se na komunikačního partnera), tak ty mě nebudeš poslouchat?*“

Zajímavý je i poznatek, že si někteří nalézají při rozepřích ve sluchovém postižení výhody:

♀D: „*...tak pro mě je zas výhoda, že špatně slyší, protože, vím, že je to špatná vlastnost, ale mívám poslední slovo, tak se otočím a ještě něco řeknu, aby to neviděl, a tím si třeba ulevím.*“

♂G: „*...to (znakovaní) mě zdržuje, ...tak to musím říct, aby mi rozuměla, že jo. A když tomu nerozumí, tak to musím opakovat, že jo. Tak se při tom uklidníte.*“

Účastníci výzkumu **se sluchovým postižením** uvádějí tyto situace vedoucí ke sporu:

♀A: „*Nám prostě dělá problémy jeho bejvalá manželka. My jsme se hádali hlavně kvůli ní...*“

♀A: „*My jsme taková Itálie. Já jsem cholerik...*“

♀E: „*...mně přijde, že neumí přiznat svoje nepravdy, jako tu chybu, jako u těch chlapů, to asi tak je.*“

♂F: „*...vyplyvají z toho, že jsme přepracovaní, unavení, každý chceme mít svůj klid třeba nebo nechceme zrovna v tu chvíli řešit nějakou věc.*“

♂F: „*...maličkosti Kdo po sobě neklidil, kdo nenakoupil správně, kdo třeba špatně zařadil v autě rychlost a tak...*“

Jedna respondentka se ztrátou sluchu přiznává využití svého handicapu pro nekomunikaci ve sporu:

♀C: „*Když já nemám náladu, tak se otočím, a on nemůže se mnou mluvit.*“

Jeden muž již tuto možnost zvažoval, ale ještě to nikdy neprovedl:

♂F: „*...Napadlo mě to, ale já nevěřím v dlouhodobý efekt...jako krátkodobý možná, ale spíš se bojím toho, že bych toho partnera ještě víc naštvál, takže bych to nedělal, aby ta hádka neeskalovala ještě víc.*“

Při rozepřích partneri nijak nemění způsob komunikace, kterým se dorozumívají i v jiných méně emočně vypjatých situacích.

❖ KRIZE

Dva páry připouštějí, že si prošli partnerskou krizí. Pár A nedokáže přesně určit, po jak dlouhé době krize asi přišla. Muž odhaduje přibližně, že po 6 až 7 letech partnerství. U páru B nastala přibližně také po sedmi letech.

Oba slyšící partneri uvádějí, že na překonání krize má kladný vliv přítomnost dítěte:

♂**A**: „*Máme dítě, tak kvůli dítěti člověk, no...*“

♂**G**: „*No, u nás dvou tomu hodně pomohl (jméno), no, jako dítě ... ale i to, že jsme prostě spolu změnili jako komunikaci, začali jsme spolu víc mluvit.*“

Žena z páru A zmiňuje při překonání rozporů pomoc dítěte:

♀**A**: „(jméno dítěte), *ona vzala za ruku mě a taťku...*“

Druhá žena popisuje překonání krize zevrubněji:

♀**B**: „*Tak člověk se snaží vyrovnávat, hledá cestu. ...je tam spousta důvodů, proč nechci úplně odejít...mám tady kamarády, mám tady práci a nemám hlavně kam jít. Mám kluka a vím, jaké je to vyrůstat bez otce ...*“

4.3.4 Analýza dat oblasti: Pohled širšího okolí na partnerství

❖ POSTOJ KE KOMUNITĚ NESLYŠÍCÍCH

Čtyři **slyšící partneri** se s komunitou Neslyšících výrazněji nestýkají. U jedné ženy dochází k častým kontaktům s komunitou Neslyšících a svoje a partnerovo postavení popisuje takto:

♀**B**: „*Ze začátku to bylo tak, že já jsem cítila, že jsem takovej ten střed. V tuhle chvíli je to tak, že on je ten střed. On rozumí světu slyšících i světu neslyšících. On se naučil tolik věcí ode mě...*“

Další dva muži jsou velmi často v kontaktu s Neslyšícími, svůj postoj vyjádřili následovně:

♂E: „... já se cejtím víc jako slyšící, mám ke slyšícím blíž, ale to nic nemění na tom, že mám mezi neslyšícíma spoustu přátel a kolegů...respektuju neslyšící, nemám s tímhletem vůbec žádný problém.“

♂G: „Těžká otázka. Mně je dobře tam i tam jo. Já bych spíš řekl, že lepší ty neslyšící. Tam je takovej klid jako.“

Dva muži **se sluchovou ztrátou**, kteří se dorozumívají se svým okolím vizuálněm módem, vyrůstali v prostředí slyšících lidí a cítí se být i příslušníky většiny. S lidmi s komunity se stýkají spíše okrajově.

♂F: „...já sám se považuju za normálního, jenom si musím vzít sluchadla, abych porozuměl a to je tak všechno.“

Dva respondenti se sluchovým postižením se cítí dobře v obou světech a mezi nimi se i pohybují.

♂B: „Obojí - tam i tam.“

Jedna žena prožívá ambivalentní postoje.

♀A: „Asi kvůli (jméno partnera) patřím mezi slyšící, jo. Tady v práci je většina slyšících, všude je většina těch slyšících, i když se cítím příjemně v té menšině. Tak si víc rozumíme. Tady (v zaměstnání) člověk pořád natahujete krk: Co, co? A pořád: Prosím tě, co bylo, co říkali. A stejně nevíte všechno. Někdy vás to trápí ...mě to vyloženě štve, já jsem taková, já jsem trošku cholerik, tak mě to hrozně štve, že nemůžu víc rozumět. ...A na to moje máma říká, ty jsi taková hrozně ctižádostivá, já na to říkám, že to není ctižádost, to je chtít všechno vědět, stejně jako oni. Nevím, proč já na tom mám být bitá a nevědět to.“

Dvě ženy spíše přirazují ke komunitě Neslyšících:

♀E: „My oba dva spíš tihnem k neslyšícím...ale spíš jdeme k těm neslyšícím, hodně mluvíme o té komunitě.“

❖ RODIČE

Slyšící členové páru nezmiňují negativní reakce na nového druhá ze strany svých rodičů. Dvě ženy zmiňují radost rodičů z toho že mají konečně stálého partnera.

♀**B**: „*Naši byli hlavně rádi, že mám partnera...*“

Pouze muž G hovořil o negativní reakci své matky, jež má sama vadu sluchu:

♂**G**: „*Když jsem řekl mámě, že mám tady tu přítelkyni neslyšící, tak mám pocit, že mi řekla, že jsem blázen. (Proč?) To já taky nevím proč, nevím, no, že by byla jako nadšená, to ne, ale zase (jméno partnerky) byla ráda, že mám rodiče neslyšící...*“

Nikdo z rodičů se předtím se sluchově postiženými blíže nestýkal. Jejich děti je pozorovaly především na způsob komunikace a zásad, které jsou potřeba dodržovat v kontaktu se sluchově postiženými. V současné době se nikdo z nich nedomnívá, že by ohledně komunikace docházelo k nějakým potížím.

Tři **osoby se ztrátou** sluchu u rodičů zmiňují negativnější a varovnější reakce, které vycházejí z různých okolností:

♀**A**: „*...oni měli pocit, že rozvádím rodinu, ale nemohla jsem jim vysvětlit, že to tak není, že to byla jeho volba... prostě to tam neklapalo... naši mi to vyčítali a měli pravdu, když říkali, že budou problémy...*“

♀**C**: „*Máma jen, abych si dala pozor a nebyla zklamaná. Abych ho dobře poznala. Jinak nic.*“

♀**E**: „*No, ono to bylo těžký, protože moje máma doufala, že po střední zůstanu už v tom městě, odkud jsem, že už budeme blízko. ...Když jsem jim navíc oznámila, že je to učitel, tak byli trochu v šoku, Viděli, že mám svojí hlavu a věděli, že můj život je někde jinde, že tam prostě nemůžu zůstat, takže mi v tom ani nijak nebránili.*“

Ostatní zažili ze stran rodičů bezproblémové přijetí nového partnera.

♂**B**: „*Normální.*“ (Z rozhovoru s partnerkou poté vyplynulo, že muž rodičům neřekl, že má přítelkyni a jednoho dne jí přivedl na návštěvu.)

♂**D**: „*...znali jí perfektně svým způsobem. Byla pro ně jako nejlepší zaměstnanec, nejspolehlivější...moje máma jí měla jako přítelkyni už dávno...táta to úplně chápal.*“

♂**F**: „*...Akorát jsem jim oznámil, že prostě jako nejsem sám a oni to vzali nějakým způsobem na vědomí. Báli se mě nějakým způsobem zkritizovat, protože věděli, že to nemá nějakým způsobem smysl...*“

Jedna žena se svými rodiči nekomunikuje od dětských let, tedy ani rodičům nesdělovala, že má nového partnera²⁴.

Obavy z rodičovských reakcí nikdo neměl, pouze žena A se lehce strachovala rodičovské odezvy, jelikož její partner byl ženatý a měl již rodinu.

Vztahy s rodiči (ve směru „tchán, tchýně“) jsou u většiny párů bez výraznějších obtíží. U některých jsou však rezervovanější nebo opatrnější (pár E – oba partneři, ženy v páru E a F), vychází to však z osobních sympatií a otevřenosti jednotlivých partnerů a rodičů vůči sobě navzájem.

❖ PŘÁTELÉ

Všichni **slyšící partneři** konstatují, že se jim okruh přátel rozšířil. U některých se jedná ohledně osob se ztrátou sluchu spíše jen o známé.

♂**A**: „*Spíš bych řekl, že oni jsou ty známí, oni se tak u nás často nevyskytují... třeba s těma, se kterými bych si rád popovídal, tak jsou odněkad od pryč, jsou z hroznejch dalek, oni jsou tak rozprsknutí, tak je to vzácnost, když se s nima člověk potká.*“

Dva muži zmiňovali, že si jejich přátelé museli přivyknout na způsob promluvy jejich partnerek:

♂**G**: „*Samozřejmě v ten první moment, že nerozuměj, ten hlas... a je to otázka hodiny, dvou a pak není žádný problém.*“

Pouze jeden muž (E) měl od přátel méně pozitivní zpětnou vazbu, která však neplynula ze sluchové vady ženy, ale okolností seznámení:

♂**G**: „*...hlavně čekal reakci na to, že je to moje bejvalá studentka, což jsem si samozřejmě vyslechl... ty reakce byly takový spíš posměšný. Jedna byla negativní reakce od spolužačky, kamarádky, ale ta tomu spíš nevěřila, říkala, že tomu spíš nerozumí u mě. No ona jí znala jako studentku a neuměla si jí vedle mě představit jako na celý život.*“

I **respondenti se sluchovým postižením** hovoří o rozšíření okruhu přátel.

²⁴ Rodiče, po zjištění sluchové ztráty u dítěte, chtěli dívčenko umístit natrvalo do ústavu. O děvčátko se od jeho útlých let starali prarodiče, kteří již nyní nežijí. S svými rodiči žena v kontaktu není.

Dvě ženy poznamenávají varovné reakce ze strany svých přátel:

♀**A:** „...jenom říkali, že to bude těžký.“

♀**G:** „Na začátku měli strach, aby mě nepodvedl....ted' dobré, protože znakuje a taky je tlumočnick“

4.3.5 Analýza dat oblasti: Děti a výchova

❖ OBAVY Z MOŽNÉHO POSTIŽENÍ DÍTĚTE

Pouze dva páry měly v době dotazování děti a jeden pár se již plánovaně připravoval na rodičovství.

U dvou párů více uvažovali o možném postižení dítěte:

♀**A:** „No napadlo mě, když by to dítě bylo neslyšící, tak jsem se ptala (jméno partnera), jestli by mu to vadilo, že by to dítě bylo neslyšící a on, tak bych se musel naučit znakový jazyk..... já jsem potom v 9 měsíci ...byla jsem taková lítostivá, hormony prostě pracovali a mě napadlo, co když by to dítě bylo slepý, tak jsem říkala (jméno partnera), že ho nechci...úplně se rozzlobil, ten se mnou nemluvil asi dva dny, že moje máma mě nedala pryč a já bych svoje dítě dala někam pryč. Ale já jsem se mu snažila vysvětlit, že tam by byla strašně složitá komunikace. To dítě by bylo slepý a já neslyšela, prostě, to by bylo hrozné...“

♂**A:** „No, přemýšlel a doufal jsem, že to opadne dobře...záleželo by na tom stupni toho postižení a tak bych se třeba musel tu znakovku naučit.“

♀**E:** „...když by to dítě mělo sluchové postižení, takže v podstatě bych měla plus v tom, že zhruba vím, co s dítětem máme dělat, mínus by bylo v tom, že pro Slávu by to bylo těžší než pro mě, si myslím. On jakoby si to už zažil a má pocit, že to pro to dítě bylo těžký.“

♂**F:** „My jsme se o tom bavili...já mám stres z toho, aby náš syn nebo naše dcera, aby neměli stejné sluchové postižení jako já, že mám zkušenosti z dětství i ze současného života, že to opravdu někdy je omezující, je to náročné a člověk si vždycky přeje mít zdravý, to je asi normální.“

V páru E o možném postižení nijak více neuvažovali.

♀**E:** „Nepřemýšleli jsme o tom. Říkali jsme si buď tak nebo tak, ale my jsme věděli, že se nenarodí neslyšící. Já to nemám geneticky daný. Já jí mám vrozenou, takže ta pravděpodobnost tam byla hodně malá.“

♂E: „My jsme to právě vůbec neřešili, nám to bylo úplně putna, my jsme měli tu výhodu, že jsme prostě pár, kde vládneme oběma jazykama a bylo nám to úplně jedno.“

❖ KOCHLEÁRNÍ IMPLANTÁT

Autorka práce požádala respondenty, aby si představili, že by se jim mohlo narodit sluchově postižené dítě a zeptala se jich na názor kochleární implantace o hypotetickém podstoupení operace u vlastního dítěte. Pro většinu účastníků to byla náročná otázka. K implantátu zaujímali v době dotazování různá stanoviska. Jedna žena by spíše implantát přijala:

♀B: „U malýho dítěte určitě. Do dvou let, tři let maximálně.“

U dalších stále přetrvávala ambivalence:

♀A: „Já nevím, nevím, je to těžký...jsou dvě skupiny...jsou proti tomu, protože dospělí neslyšící tvrdí, že je to násilí na dětech,zase neslyšící dospělí nechápou, že ty slyšící rodiče, chtějí to nejlepší pro to svoje dítě...aby ten život nemělo tak složitéj a s tím implantátem to mělo trošku lehčí.“

♀C: „Já nevím. Nemůžu říct dopředu.“

♀E: „Tak to je těžké téma. Já vím, že by partner řekl ne, protože proč. ... já vím, že bysme se s partnerem asi nepohodli, že já už jsem hodněkrát zvažovala, že bych asi dala, kdybych věděla, že je naprosto neslyšící. Ne zbytky, ale neslyšící, prostě absolutní na 100% hluchej, takže bych asi byla pro, protože, co by se na tom zkazilo. Jediný, z čeho bych měla strach, že bych se bála, že by mu poškodili mozek.mě nevadí, že nebude slyšet. Já prostě mám prostředky, jak ho vzdělávat, jak mu dát to maximum, takže není problém, ale kdyby on přistoupil na to, tak bych mu to asi dala, i když vím, že kamarádi, který jsou prostě proti tomu, tak by mě asi neměli moc v lásce.“

Dva muži spíše implantaci odmítají:

♂B: „Ne. Já bych to nedovolil.“

♂E: „Já bych byl v tuto chvíli spíš proti.“

V páru F by raději oba partneři zvolili sluchadla:

♂F: „...bych se spíš přimlouval pro sluchadla, protože ty sluchadla jsou na takové úrovni, že opravdu dokážou kompenzovat opravdu tak velké ztráty...Hlavní je, v jakém prostředí to děcko vyrůstá, jak se mu rodiče věnujou a hlavně mít štěstí na odborníky. To znamená prostě na ušní lékaře, na logopedii, no a konec konců i na to prostředí kolem. ...kochleární implantát bych nechal teprve jako poslední možnost.“

❖ VÝCHOVA, KOMUNIKACE

Oba páry mají po jednom slyšícím dítěti. Pár A má dívku v pubescentním věku a pár E chlapce v předškolním věku. Pár A si původně přál mít ještě jedno dítě, ale ženu v období těhotenství a po porodu provázely různé zdravotní komplikace. Druzí rodiče o dalším dítěti uvažují.

V matka A ovládá znakový jazyk a dívku naučila základy a někdy spolu komunikují ve znakovém jazyce. V páru B oba rodiče ovládají znakový jazyk a na chlapce od raného věku ukazovali a spatřují v tom výhody:

♂**B**: „...jsme na něj zpočátku znakovali, protože jsme pořád nevěděli, jestli bude slyšet, nebude slyšet...tak zdálo se nám dobrý připravit (jméno dítěte) na to, že v životě bude muset používat znakový jazyk, protože (jméno partnerky) ten sluch jednou ztratí úplně... může se stát, že se u nás v rodině bude doma ukazovat...jsme chtěli připravit na to, že to je normální, prostě používat znaky...díky znakům se nám s Matějem podařilo daleko líp dorozumět, protože on vlastně, takovýto období, kdy něco říká a nikdo mu nerozumí, tak to období, my jsme přestáli s tím, že jsme se s ním domluvili díky znakům...“.

V páru E se možné ztíženější komunikace mezi dětmi a otcem, který má sluchové postižení a pro kontakt s okolím využívá vizuorální způsob komunikace, neobávají:

♀**F**: „...musím říct, že on je v tom (odezírání) teda hodně dobrej, ...hrozně šikovnej, ale vím teda, že u těch dětí, to bude, zase, bude to pro ně těžký, ale on je takovej, to se mi na něm líbí, že to jsou výzvy, on to bere jako výzvy, někdo jako já to bere jako problém, on to bere jako výzvu, takže zase jsem tam vždycky já, která mu bude nápomocná...“.

Rodiče obou dětí se shodují, že jejich výchova není vždy jednotná. Muži většinou zaujímají přísnější postoj.

♂**A**: „...jsem byl pro zarazit jako kategoricky počítač a takovýty vycházky a tyhle věci, no ale s tím počítačem jsem dost narazil... Jsme právě díky tý nejednostnosti dost měkký. A ona toho využije, že máme tyhle ty spory k tomu úniku.“

♂**E**: „...moje partnerka je lepší máma, než já jsem táta, ...já se fakt učím od ní a je pravda, že to hrozně funguje, ona některý ty věci dělá intuitivně a některý dělá, protože je někde vyčetla a je pravdou, že ty její přístupy a její návrhy k tý výchově jsou vždycky účinnější než ty moje. Vyplývají třeba z toho, že je třeba trpělivější, vyplývají z toho, že vidí věci v širších souvislostech a tak...funguje to daleko líp než jak jsem to dělal já, protože já jsem si s tím v podstatě nevěděl rady s některejma těma věcmi...“

DISKUSE

V předkládané práci jsme se zabývali tématem, kterému se v České republice po odborné stránce pravděpodobně nikdo nevěnuje. Ani pátrání v zahraničních zdrojích nepřineslo o mnoho lepší výsledky. Podařilo se nám objevit pouze nějaké zmínky v antropologických a sociologických studiích (Gotthardt-Pfeiff, 1990; Morgan-Jones, 2001), které se primárně zabývaly odlišným tématem, avšak ve výzkumném souboru se několik smíšených párů vyskytlo. Autoři šetření pak o smíšených partnerstvích okrajově referovali.

Všeobecně se tématu partnerství obory, jejichž předmětem zájmu je člověk s postižením, nevěnují. V centru zájmu bývá vývoj dítěte, vzdělávání a rodina s handicapovaným dítětem. Výzkumy v oblasti osob se sluchovým postižením nejsou výjimkou. Morgan-Jones (2001) poznamenává větší soustředění a zájem výzkumníků o problematiku osob prelingválně neslyšících, ačkoli jich je v rámci celkového počtu osob se sluchovým handicapem méně než jedinců ohluchlých či nedoslýchavých. Sama Morgan-Jonesová věnovala rozsáhlou antropologickou studii velmi zajímavému tématu. Předmětem výzkumného zájmu se stala partnerství osob, kdy jeden člen páru, v průběhu manželství či déletrvajícího partnerství ohluchnul.

Jelikož daný fenomén – smíšená partnerství osob slyšících a osob s postižením sluchu - není ještě popsáný a nebylo možné se opírat o jiné studie, zvolili jsme orientační výzkum, který umožňuje zmapování situace. Vlastního šetření se zúčastnilo sedm párů. Ačkoliv se zdá daný počet nízký, dovoluujeme si tvrdit, že se jedná o množství dostačující vzhledem typu práce a prvního vhledu do problematiky. V České republice se navíc podle nekvalifikovaného odhadu nachází přibližně 30 párů, v nichž je jedna osoba slyšící a druhá s těžším typem sluchové vady.

O smíšených partnerstvích se traduje, že se často rozpadají. Soudržnost partnerství naráží na náročnou komunikaci a také kulturní odlišnosti. Vzhledem k této skutečnosti by se dalo předpokládat, že se slyšící členové smíšených párů budou profesně problematikou sluchového postižení zabývat a budou mít tedy větší pochopení pro svého partnera. V našem výzkumu se vyskytovaly čtyři slyšící osoby, které se odborně na sluchově postižené orientují, avšak k celkovému počtu sedmi párů nelze na předkládanou premisu nijak usuzovat.

Výzkum práce byl rozčleněn do několika základních oblastí, o nichž se zmiňuje odborná literatura o manželství a partnerství (Kratochvíl, 2009; Mlčák, 1996; Plaňava, 2000). K většině okruhů se nám dostalo od respondentů dostatek odpovědí pro možné zpracování závěrů. Příliš se však nezdařilo mapování oblasti: Děti a výchova. Ve výzkumném souboru se vyskytovaly pouze dva páry, které tvořily rodinu s dítětem. Zařazení do výzkumu nebylo podmíněno rodičovstvím partnerů.

Jednotliví členové párů se setkali na místech, která vesměs nevybočují od míst, kde se seznámí většina populace (Šmolka, 2004). Závěry výzkumů Sokačové (2006) a Křížkové (2006) ukazují, že péče o domácnost bývá většinou v rukách žen, nejinak je tomu i ve smíšených partnerstvích našeho výzkumu. V šetření se pak nepotvrdilo rozhodující slovo ženy nad rodinným rozpočtem (Plaňava, 2000).

Podstatná část párů žije s partnerem bez manželského svazku. Sňatek nepovažovali v době, kdy s nimi probíhaly rozhovory, za aktuální. Výrazněji by se mu nebránili, ale nemyslí si, že je nutný nebo potřebný. Současný status quo jim vyhovuje. Tento způsob spoluzití vyjadřuje společenský trend, kdy dlouhodobé soužití

nesezdaných partnerů s dětmi zaujímá nemalé procento současných rodin (Maříková, 2000).

Ovlivnění výsledků výzkumu spatřujeme také v délce trvajícího partnerství. Drtivá většina párů společně pobývala do deseti let, jednalo se tedy o mladá partnerství. Jistě zajímavými údaji bychom disponovali, kdybychom měli ve vzorku více párů z dlouhodobých partnerských svazků.

Svůj vliv na souhrnných skutečnostech má i značná nehomogenita jednotlivých párů. Všichni však odpovídali stanoveným podmínkám výzkumu.

Nemalou roli pak také sehrávala ochota se daného výzkumu zúčastnit.

Zajímavou skutečností je v souboru poměrně vysoké zastoupení (téměř polovina) vysokoškolsky vzdělaných osob. Jejich výpovědi pak ukazovaly, že nad stanovenými problémy již dříve uvažovali.

Výzkum se snažil zmapovat soužití smíšených párů osob slyšících a osob s postižením sluchu. Jednalo se o první sondu do problému, která není ještě zcela vyčerpávající. Zajímavých výsledků bychom mohli dosáhnout rozšířením souboru, v němž by byly zastoupeny i páry z dlouhodobých manželství. Na jednotlivé specifické skutečnosti by také mohl poukázat výzkum složený pouze ze smíšených párů, v nichž by byla osoba postižením sluchu prelingválně neslyšící.

Jiné stanovisko bychom na problematiku smíšených partnerství také mohli získat šetřením názorů u jedinců, kteří si takovým vztahem již prošli a ukončili ho.

Širší pohled na problematiku by také mohlo přinést šetření postojů týkajících se smíšených partnerství u dětí, dospívajících i dospělých osob.

Přínosné by také bylo spojení kvalitativního šetření se standardizovanou metodou. Zde však vzniká potíž s převedením textů do srozumitelné podoby pro osoby se sluchovým postižením. Bylo by

nutné zasáhnout do jazykové úpravy textů, popř. je možné texty přenést do znakového jazyka. Přesto se však v průběhu šetření mohou vyskytnout potíže s pochopením vět. Lidé se ztrátou sluchu nemají mnohdy tak bohatou slovní zásobu, aby dostatečně porozuměli předkládaným otázkám a výrokům.

ZÁVĚR

Partnerské soužití staví na výběru partnera, vzájemné komunikaci, způsobu nakládání s financemi, uspořádáním domácích prací, způsobu trávení volného času a výchově dětí. V naší práci jsme se zaměřili na specifika smíšených partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením v uvedených oblastech.

Zkoumané páry se seznámili přes přátele, na pracovišti, ve škole nebo na vzdělávacím kurzu. Dva páry se znaly z místa bydliště. Jeden pár se sblížil v rámci klubu, v němž se scházejí lidé se sluchovým postižením.

Při seznámení měla pro slyšící členy páru význam fyzická atraktivita partnera, podobnost zájmů, laskavost, pociťovaná výše intelektu, aktivita partnera, možnost vyprávění si o různých tématech, pro některé byla atraktivní i komunikace sluchově postiženého partnera. Pro jednoho muže byla také důležitá podobnost s předchozí ženou, která již nežila.

Partneři se ztrátou sluchu na svých protějšcích zaujal pozitivní přístup k životu, laskavost, ochota opakovat výpovědi, přátelskost, vzájemné sympatie. Svůj význam měla také mimika partnera a upřímný zájem o sluchově postižené. Dvě ženy přiznávaly jisté obavy a nejistoty z navázání vztahu se slyšícím partnerem.

Ukázalo se, že pro seznámení se sluchově postiženým partnerem není důležitá znalost problematiky osob se ztrátou sluchu. Ti slyšící partneři, kteří se profesně osobami se sluchovým handicapem nezabývají, se spoléhají na informace jen od svého partnera s vadou sluchu.

Všechny páry při komunikaci partnerem využívají mluvenou řeč. Tři páry, v nichž mají oba partneři znalost znakového jazyka, využívají vizuo-manuálního prostředku komunikace převážně ve ztížených zvukových podmínkách, pokud nechtějí, aby jim porozumělo slyšící

okolí nebo podle aktuální potřeby. Členové páru se sluchovým postižením ke svému partnerovi převážně mluví, protože tento způsob komunikace považují za přirozený. Jejich druhové naopak spíše využívají řeč s podporou znaků. Dva páry využívaly ke komunikaci pouze mluvenou řeč a odezírání. Některé páry uváděly specifika komunikace ve ztížených světelných podmínkách (psaní abecedy na tělo, psaní sms zpráv, osvětlování obličeje mobilním telefonem nebo lampičkou, hlasitou mluvu do ucha, provádění znaků na těle komunikačního partnera). Při řešení neshod a konfliktů partneři zachovávají stejný způsob komunikace jako v jiných, méně emočně nabytých situacích.

Při společném soužití slyšící partneři nepociťují nutnost nějakých zásadních přizpůsobení se sluchově postiženému partnerovi. Při vybavení bytu si některé páry nechávají instalovat světelná signalizační zařízení. Ani respondenti s vadou sluchu si neuvědomují žádné podstatné změny a přizpůsobení se svému slyšícímu partnerovi.

Za specifické pro soužití smíšených párů slyšící partneři uvádějí zvláštnosti komunikace, které by je s partnery bez postižení nepotkaly (zhoršená komunikace ve tmě, na velkou vzdálenost, nemožnost telefonování, znakový jazyk). Dále uváděli sledování televize a filmů (pouze s titulky) a jeden muž poukazoval na odlišnost kultur. Sluchově postižení partneři specifickou popisovali ve způsobu komunikace, intenzivnějšího očního kontaktu, větší tolerance a trpělivosti, pochopení kultury Neslyšících.

V oblasti financí převažuje mezi partnery dohoda a vzájemná domluva při větších investicích. Péče o domácnost je u většiny párů na bedrech ženy s občasnou dopomocí svého druha. U dvou párů byla zavedena v oblasti domácích prací vzájemná vyrovnaná dohoda. Všechny páry uváděly především aktivní odpočinek při trávení společného volného času. Někteří připouštěli v oblasti trávení volného času určité změny (obohacení zájmů, omezenější čas vzhledem k dítěti,

neprovozování některých aktivit společně z důvodu sluchového postižení nebo povahových rysů partnera).

Slyšící i neslyšící partneři se ze stran svého okolí nesetkali s negativními reakcemi, pokud ano, tak pouze ojediněle. Rodiče slyšících partnerů problematiku sluchového postižení neznali a museli být poučeni svými dětmi o zásadách komunikace s osobou s vadou sluchu. Ze strany přátel pouze tři osoby zaznamenaly varovné reakce na vznikající vztah se slyšícím partnerem.

Pouze v jednom páru oba dva partneři pociťovali příslušnost ke komunitě Neslyšících. V ostatních párech převažovaly ambivalentní postoje u jednoho člena nebo obou partnerů.

V možném hypotetickém uvažování kochleární implantace u vlastního dítěte zastávají slyšící i sluchově postižení partneři rozličné názory od přijetí přes váhání až po jasné odmítnutí. Možné obavy o sluchové postižení dítěte měly dva páry ze tří.

SOUHRN

Diplomová práce pojednává o smíšených partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením. Práce představuje příspěvek k lepšímu pochopení vzájemného soužití takovýchto partnerských dvojic. Zaměřili jsme se na několik oblastí, se kterými se běžně setkáváme v jakémkoliv jiném partnerském vztahu a tyto oblasti se pokusili zmapovat. Cenným východiskem pro tuto práci byl autorčin zájem o skupiny lidí se sluchovým postižením. Podnětem k vytvoření studie bylo zhlédnutí několika rozhovorů se smíšenými partnerskými dvojicemi v televizním pořadu Televizního klubu neslyšících a získání vhledu do problematiky smíšených partnerství. Autorka se rozhodla myšlenku realizovat a hlouběji se věnovat dané problematice i po odborné stránce.

Cílem práce bylo zmapovat problematiku smíšených partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením. Záměrem monitorování bylo zároveň zjistit, zda existují u smíšených partnerství významná specifika v řešení různých situací spojených se soužitím obou partnerů, lišící se od běžných partnerských dvojic.

Práce je složena z teoretické a praktické části. Teoretická část definuje pojmy sluchového postižení a klasifikuje jednotlivé poruchy sluchu. Zároveň se věnuje způsobům komunikace a psychosociálním aspektům osob s poškozením sluchu. Teoretická část nás také seznamuje s minoritou Neslyšících a její kulturou. Zabýváme se partnerstvím, výběrem partnera, vývojem vztahu a základními aspekty manželského soužití. Další kapitoly nás poté seznamují se specifiky partnerství osob s handicapem. Zmiňujeme zde i rodinu, jako základní mezilidský svazek, se členy se sluchovým postižením.

Empirická část stanovuje cíle kvalitativního šetření a čtyři výzkumné otázky. Podobná práce dosud nevznikla, proto byl výzkum pojat jako orientační, protože umožňuje popsat danou problematiku. Hlavní metodou získávání dat byla zvolena forma polostrukturovaného interview s otevřenými otázkami. Respondenti šetření byli vybíráni

metodou tzv. sněhové koule. Celkového šetření se účastnilo sedm smíšených párů z celé České republiky. Všechna partnerství byla heterosexuální a oba partneři byli starší 18 let. Vždy jeden z partnerů byl slyšící a druhý se sluchovou ztrátou odpovídající 3. a 4. stupni postižení sluchu dle WHO. Všechna partnerství trvala nejméně jeden rok. Výsledky šetření jsou prezentovány pomocí metody utváření trsů, zachycení vzorců a prostého výčtu v rámci pěti vytvořených oblastí: partnerství, společné soužití, konflikty, širší pohled okolí na partnerství, děti a výchova. Práce je ukončena diskusí a jsou formulovány závěry.

Na základě provedeného kvalitativního orientačního výzkumu, autorka dospěla k závěru, že neexistují výraznější rozdíly smíšených párů a párů běžné populace při seznámení, v oblastech financí, péče o domácnost a trávení volného času. Specifika nalézáme především v komunikaci a zároveň se partneři více potýkají s okolím a jejich reakcemi.

Domníváme se, že by naše práce by mohla přispět k dalšímu bádání v oblasti partnerských vztahů osob se sluchovým postižením a celkově zvednout zájem o problematiku partnerství a manželství osob s handicapem.

SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

- ATKINSON, R. L. a kol. *Psychologie*. 2. aktu. vyd. Praha: Portál, 2003.
- DUNOVSKÝ, J.; KOVAŘÍK, J. Rodina. In DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: Vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 91 – 100.
- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000.
- FLEKOVÁ, K. *Komparace volnočasových aktivit dětí a školách pro sluchově postižené a školách běžného typu*. (Diplomová práce). Olomouc: Pedagogická fakulta, 2006.
- GOTTHARDT-PFEIFF, U. *Gehörlosigkeit in Ehe und Familie: Beziehungs- und Umgangsformen kommunikativ Behinderter*. Frankfurt (Main): NV Villingen-Schwenningen, 1990.
- HAJD-MOUSSOVÁ, Z. Puberta a dospívání. In VÁGNEROVÁ, M.; HAJD-MOUSSOVÁ, Z.; ŠTĚCH, S. *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum, 2004, s. 213 – 225.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- HOMOLÁČ, J. *Komunikace neslyšících : Sociolingvistika (antologie textů)*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998.
- HRUBÝ, J. Vada sluchu – nejméně chápané zdravotní postižení. Netradiční pohled na aktuální problém. In *Handicap 94' - Mezinárodní konference o problematice handicapovaných občanů: Sborník z konference*. Liberec: Vysoká škola strojní a textilní, 1994.
- HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 1. díl. Praha: FRPSP, 1997.
- HUDÁKOVÁ, A.; TÁBORSKÝ, J. *Sociolingvistické kapitoly pro tlumočníky pro neslyšící*. 2. oprav. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008.
- JANOTOVÁ, N. *Odezírání u sluchově postižených*. Praha: Septima, 1999.
- JANOVCOVÁ, Z. *Alternativní a augmentativní komunikace*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
- JEDLIČKA, I. Vady a poruchy sluchu z hlediska otorinolaryngologie a foniatrie. In ŠKODOVÁ, E.; JEDLIČKA, I. a kol. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003, s. 439 - 461.
- KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2003.
- KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha: Portál, 2009.
- KŘÍŽKOVÁ, A. (ed.) *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006.
- MACHOVÁ, J. *Biologie člověka pro učitele*. Praha: Karolinum, 2002.
- MARÍKOVÁ, H. Dvoukariérová manželství. In MARÍKOVÁ, H. (ed.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Slon, 2000, s. 101 - 139.

- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd., roz. a přepr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006.
- MLČÁK, Z. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996.
- MORGAN-JONES, R. A. *Hearing differently: the impact of hearing impairment on family life*. London: Whurr Publishers, 2001.
- PLAŇAVA, I.; RAJMICOVÁ, K.; BLAŽKOVÁ, P. Manželská spokojenost a partnerské interakce. *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 5, s. 385 – 391.
- PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000.
- PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2005.
- PLZÁK, M. *Klíč k výběru partnera pro manželství*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989.
- PLZÁK, M. *Poruchy a léčba manželského soužití (Úvod do matrimoniopaologie)*. Praha: SPN, 1988.
- PLZÁK, M. *Taktika a strategie v lásce*. Praha: Mladá fronta, 1970.
- POTMĚŠIL, M. *Čtení k surdopedii*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.
- POTMĚŠIL, M. a kol. *Psychosociální aspekty sluchového postižení*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- POTMĚŠIL, M. *Sluchové postižení a sebereflexe*. Praha: Karolinum, 2007.
- POTMĚŠIL, M. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. Praha: Fortuna, 1999.
- PROCHÁZKOVÁ, V.; VYSUČEK, P. *Jak komunikovat s neslyšícím klientem?* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007.
- PULDA, M. *Surdopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992.
- SANDERS, D. M. *Teaching Deaf Children: Techniques and Methods*. Boston: College-Hill Press, 1988.
- SOKAČOVÁ, L. (ed.) *Kariéra, rodina, rovné příležitosti: Výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce*. Praha: Gender Studies, 2006.
- SOURALOVÁ, E.; LANGER, J. *Surdopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.
- SOURALOVÁ, E. *Surdopedie II*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.
- STRONG, B.; DeVAULT, Ch.; COHEN, T. F. *The Marriage and Family Experience: intimate relationships in a changing society*. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 2007.
- STRNADOVÁ, V. *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*. 2. dopl. vyd. Praha: ASNEP, 2001.
- STRNADOVÁ, V. *Jaké je to neslyšet*. Praha: Česká unie neslyšících, 1995.
- STRNADOVÁ, V. *Komunikace neslyšících: Odezírání*. Liberec: Technická univerzita, 1996.
- ŠEDIVÁ Z. *Psychologie sluchově postižených ve školní praxi*. Praha: Septima, 2006.
- ŠEDIVÁ, Z. *Rozvíjení sociálních dovedností sluchově postižených: Zvládání důležitých životních situací*. 1. díl. Praha: Septima, 1997.

- ŠLAPÁK, I. *Kapitoly z otorhinolaryngologie a foniatrie*. Brno: Paido, 1995.
- ŠMOLKA, P. *Muž a žena – návod k použití*. Praha: Portál, 2004.
- ŠMOLKA, P. *Výběr partnera*. Praha: Grada Publishing, 2005.
- ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. a kol. *Aplikovaná sociální psychologie: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998, s. 303 – 341.
- TUČEK, M. a kol. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998.
- TUČEK, M. Stratifikace společnosti a hodnotové orientace: Shody a rozdíly mezi muži a ženami v oblasti práce. In MAŘÍKOVÁ, H. (ed.) *Proměny současné české rodiny*. Praha: Slon, 2000, s. 61 – 82.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000.
- VÍTEČKOVÁ, M.; BARTUŠKOVÁ, J. Láska bez prstýnku. *Psychologie dnes*, 2010, roč. 16, č. 2, s. 18-23.
- VYMLÁTILOVÁ, E. Problematika sluchových vad z hlediska klinické psychologie. In ŠKODOVÁ, E.; JEDLIČKA, I. a kol. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003, s. 463 - 488.
- VYMLÁTILOVÁ, E. Sluchově postižené dítě. In ŘÍČAN, P.; KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 86 – 93.
- VÝROST, J.; Slaměník, I. a kol. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001.
- VÝROST, J.; Slaměník, I. *Sociální psychologie – Sociálna psychológia*. Praha: ISV, 1997.

Internetové zdroje

- KALNICKÁ, V.; VOTINSKÝ, J. *Výsledky šetření zdravotně postižených osobách v České republice za rok 2007* [online]. Praha: ČSÚ, 2008. [cit. 2011-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://nrzp.cz/dokumenty-odkazy/zajimavosti/statistiky-o-poctech-ozp.html>>.
- SINECKÁ, J. *Zpráva o výzkumu „Zdravotně handicapované skupiny: komunita neslyšících – limity integrace“* [online]. [cit. 2011-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://lidemesta.cz/index.php?id=568>>.
- www.who.int [cit. 2011-01-11]

Televizní zdroje:

- Týcová, M. (vedoucí výroby). (2005, březen 3). Televizní klub neslyšících. [televizní vysílání]. Praha: Centrum publicistiky, dokumentů a vzdělávání.

Právní dokumenty:

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

Zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči

Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících
a hluchoslepých osob

Vyhláška MPSV č. 284/1995 Sb.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Zadání diplomové práce

Příloha č. 2 – Anotace

Příloha č. 1 – Zadání diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2009/2010

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PS)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Mgr. FLEKOVÁ Kateřina	Písecká 909, Bechyně	F07002

TÉMA ČESKY:

Smíšená partnerství osob slyšících a osob s sluchovým postižením

NÁZEV ANGLICKY:

Mixed Partnerships of Hearing People with Hearing-disability

VEDOUCÍ PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
2. Rozčlenění práce na teoretickou a praktickou část.
3. Vypracování kapitol teoretické části z oblasti problematiky osob se sluchovým postižením, partnerství, způsobů soužití smíšených párů.
4. Cíl praktické části: zmapování problematiky smíšených párů osob slyšících a osob se sluchovým postižením.
5. Metodologie – kvalitativní design, výzkum formou rozhovorů, výzkumný soubor – min. 7 smíšených párů.
6. Zpracování a vyhodnocení získaných dat.
7. Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Hrubý, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha, FRPSP: 1997.
Krahulcová, B. *Komunikace sluchově postižených*. Praha: Karolinum, 2003.
Kratochvíl, S. *Manželská a párová terapie*. Praha: Portál, 2009.
Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 2003.
Miovský, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006.
Plaňava, I. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000.
Potměšil, M. *Čtení k surdopedii*. Olomouc: UP, 2003.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Příloha č. 2 – Anotace

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta: filozofická

Katedra: Psychologie

Školní rok: 2010/2011

Autor: **Mgr. Kateřina Fleková**

Obor: **psychologie – prezenční magisterské studium**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Název práce: **Smíšená partnerství osob slyšících a osob s postižením sluchu**

Rozsah práce: 128 687 znaků (93 stran, 3 strany příloh)

Počet titulů použité literatury: 56

Abstrakt:

Cílem diplomové práce bylo zmapovat problematiku smíšených partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením. Teoretická část práce je věnována terminologickému vymezení pojmů sluchového postižení, klasifikaci poruch sluchu, způsobům komunikace a psychosociálním aspektům osob s poškozením sluchu. V souvislosti s tím je pozornost soustředěna na minoritu Neslyšících a její kulturu. Dále je pojednáno o výběru partnera, vývoji vztahu a základních aspektech manželského soužití. Důraz je kladen na specifika partnerství osob s handicapem. Prostor je také věnován uspořádání rodin se členy se sluchovým postižením. Výzkumná část prezentuje výsledky kvalitativního šetření, jehož cílem bylo zmapovat specifika smíšených partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením. Šetření bylo realizováno u sedmi smíšených heterosexuálních párů.

Klíčová slova: partnerský vztah, manželství, rodina, sluchové postižení, partnerství osob slyšících a osob se sluchovým postižením

University: Palacký University Olomouc
Department: Psychology

Faculty: Philosophical
Academic year: 2010/2011

Author: **Mgr. Kateřina Fleková**
Study Programme: **Psychology** – full-time Master's programme
Supervisor: **doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**
Title: **Mixed Partnerships of Hearing People and People with Hearing-disability**

Scope of thesis: 128 687 characters (93 pages of thesis, 3pages of attachments)

Resources of used literature: 56

Abstract:

The aim of the thesis was to describe the problems of mixed partnerships involving hearing people and people with hearing disability. The theoretical part pays attention to the definition of terms concerning hearing impairment, the classification of hearing disabilities, the way of communication and the psycho-sociological aspects of hearing damage. In connection with this issue, attention is focused on the minority of Deaf people and their culture. This part also deals with the choice of a spouse, the development of a partnership and the basic aspects of married life. Stress is put on the specificities of partnerships including handicapped members. Attention is also paid on the organization within families with hearing impaired members. The research part presents the findings of the qualitative research, which aims at describing the specificities of hearing people and people with hearing disability. The investigation has been carried out with seven mixed heterosexual couples.

Key words: partnership, marriage, family, hearing disability, partnerships of hearing people and people with hearing disability